

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Ambrož

**Politični pritiski na lokalni medijski sceni –
primer omrežja župana Franca Kanglerja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nina Ambrož

Mentor: doc. dr. Dejan Jontes

**Politični pritiski na lokalni medijski sceni –
primer omrežja župana Franca Kanglerja**

Diplomsko delo

Ljubljana, 2016

*Hvala dr. Dejanu Jontesu,
dr. Borisu Vezjaku,
mami, kolegom
in 0906*

Politični pritiski na lokalni medijski sceni – primer omrežja župana Franca Kanglerja

Zato da bi obvladovali množice in ohranjali svoj položaj, bi politiki naredili marsikaj. Ker v (javnem) mnenju in medijih vidijo moč in pomembno sredstvo, je njihov cilj obvladovanje medijskih vsebin in njihovih akterjev. O tem razmišljamo preko teoretskih konceptov elit, kontrolnih tehnik oblasti, normativnega novinarstva in avtonomije medijev. Pričujoče delo to ilustrira s prikazom nekdanjega epicentra mariborskega političnega establišmenta, zato so v središču župan Maribora Franc Kangler in z njim povezani posamezniki, tudi iz gospodarskega in novinarskega sveta. Analiza, ki pretežno temelji na primerih časnikov Večer in Dnevnik, naslanja pa se na reprezentativne objavljene članke, se dotika vprašanja neizogibnega konflikta med novinarji „psi čuvaji“ in oblastjo in predstavlja manifestacije poskusov vplivanja na kritične organe (javnega) mnenja. Skozi obravnavane primere so bili zaznani formalni in neformalni pritiski na medije s strani Kanglerjevega omrežja. Posebnost njihovih metod je, da običajno niso vstopile v sodno areno, ampak so se ji pogosto na las približevale. Navzoče diskreditacije, ustrahovanja novinarjev, odtegotanje informacij in javne pritožbe pa so bile v obdobju od leta 2006 do 2012, ko je bil Kangler župan, skorajda vsakdanje stanje.

Ključne besede: novinarstvo, politični pritiski, Franc Kangler, omrežje.

Political Pressures on Local Media Scene – An Example of Mayor Franc Kangler's Network

Politicians are willing to do whatever it takes to control the masses and to maintain their position. According to them, (public) opinion and media represent power and important medium; therefore, their aim is to control the media content and its actors. This diploma discusses this in relation to theoretical concepts of elites, controlling techniques of the authorities, normative journalism and media autonomy. What is more, the article illustrates the former epicentre of political establishment in Maribor by focusing on Franc Kangler, the mayor of Maribor and his network of individuals, including some from the world of economy and journalism. The analysis, which is based mainly on the examples of newspapers Večer and Dnevnik and builds on representative published articles, addresses the question of the inevitable conflict between the journalists as “watch dogs” and the authorities and introduces manifested attempts of influencing the bodies of critical (public) opinion. The study revealed formal and informal pressures on the media, coming from mayor Kangler’s network. A characteristic feature of these methods was that they usually did not enter the judicial arena, although they often came very close to it. From 2006 to 2012, when Kangler was mayor of Maribor, the discrediting and intimidation of journalists, the withholding of information and public appeals represented almost every-day situation.

Keywords: media, political pressures, Franc Kangler, network.

KAZALO

1	UVOD	6
2	TEZA IN METODOLOGIJA	9
3	POPADLJIVI „PSI ČUVAJI“ ALI AVTONOMIJA MEDIJEV	11
3.1	Razkrivanje prikritih, a pomembnih dejstev	16
4	ELITE, PRITISKI IN PROPAGANDA	20
4.1	Podrejena in izkoriščana večina	21
4.2	Močna in neodgovorna manjšina	23
4.3	Kapital kot moč in omrežje	25
4.4	Sivo-črni svet pritiskov	26
5	VLADAJOČI IN NJIHOVI PRITISKI „NA TERENU“	35
5.1	Župan Kangler in njegovo omrežje	35
5.2	Metode pritiskov Kanglerjevega omrežja	44
5.2.1	Prijave na Novinarsko častno razsodišče	44
5.2.2	Diskreditiranje in prijateljske naveze	47
5.2.3	Politična (po)moč in propagandni tisk	52
5.2.4	Zasliševanja, tožbe in kraja novinarske identitete	55
6	ZAKLJUČEK	57
7	LITERATURA	60

1 UVOD

*„Odgovornost novinarjev je, da so agresivni,
če so tudi poštene in natančni.“*
(Woodward)

Čas, ko je imel v Mariboru oblast župan Franc Kangler, bo verjetno beležila tudi zgodovina, ne le mediji. To je bil čas burnih, intenzivnih odzivov javnosti, za Slovenijo dotlej neobičajnih, množičnih zborovanj ljudi na ulicah in protestov, ki so se iz drugega največjega mesta v Sloveniji razširili po državi, škandalov, kriminalističnih preiskav, aretacij, številnih kazenskih ovadb in sodnih procesov, od katerih so nekateri še danes, tri leta in pol po vstajah, brez epiloga, nekateri še naplavijo kakšno anomalijo tistega obdobja, mnogi dogodki pa so poniknili v pozabo. Mariborske demonstracije so bile poleg širšega nacionalnega konteksta nedvomno rezultanta obdobja županovanja, v katerem je bilo mogoče zaznati in prepoznati razraščajočo družbeno patologijo - korupcijo, klientelizem in nepotizem, ugodnosti, privilegije pri pridobivanju različnih bonitet, služb in poslov, ki so bili (so)financirani z javnim, bodisi z občinskim, državnim ali evropskim, denarjem in malverzacije pri tem. Novinarji kot „psi čuvaji“, tisti, ki prepoznajo interese gospodarjev in vladajočo ideologijo, njene zanke, pasti in na pasti, nečednosti, nepravilnosti in nezakovitosti opozarjajo, pa s(m)o bili tarča različnih pritiskov Kanglerjevega orkestra.

Vladavina Franca Kanglerja je trajala mandat in pol. Začetek njegovega prvega mandata sega v leto 2006 in je trajal polna štiri leta. Županski položaj je znova dobil leta 2010, vendar je drugi mandat končal predčasno - decembra 2012, ko je zaradi pritiska javnosti zoper njegov modus operandi, zlasti zaradi zadeve radarji, in posledično ponavljajočih protestov, ki jih je povezoval odmevni, udarni slogan Gotof je, kot župan Mestne občine Maribor odstopil.

Značilnosti Kanglerjevega političnega delovanja in premagovanja kritično ali njemu neenako, nevšečno mislečih, kamor lahko štejemo določene medije oziroma novinarje, so dosegale tudi ekstreme, posebnosti je bilo več, med temi je bil najbrž najbolj vratolomen in pretresljiv tudi primer, ki se je končal usodno. V tem kajpak kot protagonist ni bil sam, temveč močno podprt in usklajen s podporniki. Zato je namen

tega diplomskega dela prikazati, kako politiki poskušajo (so)kreirati, spreminjati, po svoji podobi, predstavi oblikovati medijske vsebine in vanje posegati. Manifestacije teh poskusov so različne, poglavitni zastavek pričujočega dela pa bo posvečen pritiskom in poskusom vplivanja nekdanjega epicentra mariborskega političnega in dela gospodarskega establišmenta. Natančneje, bistveni del naloge bo predstaviti nekatere najbolj signifikantne pritiske v času županovanja Franca Kanglerja. Slika o tem se najbolj izkristalizira, dobi jasno, otipljivo podobo ob upoštevanju „orkestra“, ki je igral usklajeno, oziroma z drugimi besedami, omrežja, ki se je oblikovalo okoli nekdanjega mariborskega župana Kanglerja, skratka z njim povezanih ljudi bodisi neposredno iz politike bodisi posredno preko podjetij ali projektov, povezanih z Mestno občino Maribor, iz zasebnega sektorja oziroma gospodarstva. Gre za osebe z ekonomskim, socialnim in kulturnim kapitalom, če se omejimo na Bourdieujeve najpogostejše oblike moči in vpliva, ki jih posedujejo elite.

V prvem poglavju se bomo dotaknili avtonomije medijev in svobode tiska in izpostavili normativno paradigmo novinarstva, zagovarjajoč nadzorno funkcijo medijev, ki je za nas najbolj zanimiva. Drugo poglavje bo namenjeno predstavitvi definicij elit povezanih s konceptom moči, ki so pomembne za pojasnjevanje konkretnih primerov „na terenu“ oziroma omrežja župana Kanglerja, izhajajoč iz relevantnih definicij in konceptov Millsa, Bourdieuja in drugih avtorjev. V nadaljevanju teoretičnega dela bo prostor namenjen kompleksnosti političnih pritiskov, kot jih je razdelal Keane, v navezavi s propagandnim delovanjem, vplivov države se bomo naslonili na modele medijskih sistemov Hallina in Mancinija. Diplomsko delo bo sklenjeno s konkretnimi primeri pritiskov in poskusi vplivanja na lokalni medijski sceni, ko bo v zadnjem poglavju podrobneje predstavljen Franc Kangler kot persona, ki se ga je prijel vzdevek „šerif“, in njegovo omrežje, žurnalistično poimenovano Kanglerjeva „hobotnica“. Študija primera bo poskušala osvetliti sledeče pritiske na medije in novinarje: tožbe ali grožnje s tožbami, prijave Novinarskemu častnemu razsodišču, poskuse diskreditacij, krajo novinarske identitete, propagando v časopisu Mariborski utrip oziroma ustvarjanje paralelnih medijskih vsebin in prijateljske odnose med županom in posameznimi novinarji.

Da ne bi ostali na nivoju gole deskripcije pritiskov na lokalni medijski sceni, ki jim detektiranje in opisovanje sicer ne odvzema teže in pomembnosti, bomo poskušali seči

globlje. Umeščanje ključne teme v teoretske koncepte je za diplomsko delo nujno, samoumevno. Koncepti omogočajo, da teorijo napolnimo, podkrepimo z empirijo in obratno. Krajši razmislek, ki me je zaskrbljujoče začel najedati med nastajanjem tega dela in presega zastavljene cilje, morebiti pa tudi ne bo zadostoval kriterijem akademskega diskurza, čeprav najbrž lahko predstavlja nastavek za nadaljnje kritično in reflektivno mišljenje, bo umeščen v sklep – ali smo novinarji na mariborski sceni ob pritiskih ustrezno reagirali oziroma ali ter kako smo se sploh odzvali. Diskreditacije v konceptualnih okvirjih političnega pritiska in propagande so namreč v Kanglerjevem obdobju postale stalnica. A tisto, kar skrbi, je, da tovrstne tendence v polju političnega niso redkost v obče, refleksi novinarskega ceha in stroke ter reflektiranje lastnega položaja pa pogosto žal zaplavajo v morje mlačnosti.

2 TEZA IN METODOLOGIJA

Teza diplomskega dela je, da nekateri politiki in ljudje, ki so s politiko kakorkoli povezani, poskušajo svoj vpliv vzpostaviti in ohranjati skozi različne pritiske na medije na formalni in neformalni ravni. Glavne tarče omrežja Franca Kanglerja so bili mediji z relativno visoko avtoriteto, močno prisotnostjo in dosegom v lokalnem okolju, ki so dokaj temeljito in kritično poročali o njihovem delovanju. To sta bila predvsem dnevnik Večer in Dnevnik. Tezo bomo obravnavali v dveh sklopih, prvič, opirajoč se na teoretske koncepte, bomo pojasnili termine, kot so normativno novinarstvo, elita, vladajoči razred, moč, kapital, politični pritiski in propaganda, in drugič, ko bomo v študiji primera poskušali dokazovati obstoj teh konceptov na konkretnih dogodkih.

Uporabljena metodologija bo temeljila na sledečih pristopih:

- *analiza primarnih in sekundarnih virov*, že omenjenih, vsebinsko ključnih teoretskih konceptov in konkretnih primerov poskusov pritiskov in dejanskih pritiskov na novinarje Večera in Dnevnika,
- *analiza dokumentov oziroma neosebni virov*, to je časopisov,
- *direktno opazovanje udeleženca* oziroma samoraziskovanje kot kvalitativna raziskovalna tehnika, ki kljub dvomu, ali lahko opazovalec objektivno deluje, kadar je polno identificiran z opazovanimi, in kako objektivni, pristni, naravni so v svojem obnašanju člani opazovane skupine, kadar vedo, da so opazovani, daje neposredne, visokoadekvatne podatke, ponuja možnost proučevanja ljudi v realnih življenjskih situacijah, omogoča izkušnjo in časovno povezanost ter pravilno razporejenost zbranih podatkov. Sodobna metodologija vse bolj zavrača pasivno opazovanje kot okvir vseh ostalih oblik zbiranja podatkov in kriterij za preverjanje objektivnosti in znanstvene uporabnosti podatkov (Toš 1978, 373–376) in odpira vrata aktivnemu opazovanju. Kot novinarka v redakciji Mariborska kronika pri časopisu Večer sem namreč več let opazovala, sledila in pisala o politični in gospodarski sceni v Mariboru v času Kanglerjevega županovanja in zato bila deležna različnih ukrepov oziroma pojavnih oblik pritiskov. Županovo omrežje so sestavljale pretežno javne osebe in osebe, katerih delovanje vzbuja interes javnosti, seznanjene s tem, da so opazovane s strani medijev. Moja vloga je bila ves čas jasna, neprikrita, opazovani pa so delovali v svojem naravnem okolju.

Pregledan je bil zajeten del novinarskih prispevkov različnih medijskih hiš, informativnih (vesti, izjave, poročila) in interpretativnih žanrov (reportaže, intervjuji, komentarji) v letih od 2006 do 2012, ko je v Mariboru županoval Franc Kangler. Večerov elektronski arhiv, ki poleg lastnih shranjuje tudi določene članke Dela, Dnevnika, Financ in Slovenskih novic, v omenjenih sedmih letih skupno beleži 6781 prispevkov, v katerih Kangler nastopa kot glavni ali stranski lik. Obseg člankov na temo Mestna občina Maribor je še precej večji, za naše potrebe preobširen. Osredotočili smo se na resni tisk, predvsem na časnika Večer in Dnevnik, ki sta bila pritiskom tudi najbolj izpostavljena. Skupno je bilo pregledanih in prebranih 2426 člankov (glej Tabelo 2.1), za študijo primera pa podrobneje analiziranih trinajst.

Tabela 2.1: Število pregledanih prispevkov

Leto / publikacija	Večer	Dnevnik	Delo	Skupno
2006	105	5	/	110
2007	372	30	/	402
2008	339	51	/	390
2009	342	39	/	381
2010	358	31	/	389
2011	292	55	/	347
2012	343	63	1	407
Skupno	2151	274	1	2426

3 POPADLJIVI „PSI ČUVAJI“ ALI AVTONOMIJA MEDIJEV

Novinarska praksa ima svojo avtonomijo, a je v odnosu do institucij moči v strukturiranem razmerju. To ne pomeni, da novinarji generalno podlegajo manipulacijam politikov, lastnikov in drugih nosilcev moči in da medijske prakse avtomatično in neposredno narekujejo interesi vladajočih razredov ali dominantnih produkcijskih odnosov, kot pravi Reese, vendar pa je paradigma definirana in redefinirana v luči teh sil. Četudi je ideal objektivnosti za normativni model novinarstva osrednji in objektivnost velja za naravno lastnost kakovostnega novinarstva, pomen same objektivnosti ni trdno določen, ampak zanj v ideološkem boju potekajo nenehni spopadi (Reese v Jontes 2010, 47). Pogled normativne oziroma klasične ali visokomodernistične paradigme na novinarstvo, kot jo imenuje Dahlgren, je, da je novinarstvo „pes čuvaj“, ki v imenu javnosti opravlja nadzor nad ostalimi nosilci oblasti v družbi, novinar pa kot posameznik z visoko stopnjo poklicnega znanja in čutom za etiko poroča o dogodkih iz sveta in jih ob upoštevanju vseh poklicnih pravil, med katerimi so najpomembnejši elementi – nepristranskost, distanciranost, uravnoteženost, ločevanje dejstev in mnenj, nepopačeno preslikava (Jontes 2010, 13–14). V temelj novinarskega diskurza je postavljena resnica oziroma resničnost (Poler Kovačič 2005, 158).

Če normativna paradigma zagovarja, da naj novinar v iskanju resnice poroča svobodno, avtonomno in brez strahu, teorija družbene odgovornosti celo poudarja, da imajo mediji obveznost, da delujejo kot nadzorniki oblasti, demokracija pa je od tega odvisna. Družbena odgovornost medijev se kaže kot tradicionalna vloga medijev kot „psa čuvaja“, ki kot predstavnik ljudstva, varujoč njegovo pravico, da izve, bedi nad oblastjo. Mediji kot služabniki javnega interesa imajo dolžnost, da opravijo častno in nedvomno etično nalogo, ko naredijo vse, kar je potrebno, da bi spremljali delovanje izvoljenih funkcionarjev in uradništva, postavljenega zato, da zagotavlja javne storitve (Lambeth v Poler Kovačič 2005, 56) in primarno služi javnemu interesu.

Normativni model je utemeljen na prepričanju, da je obveščanje osrednja, temeljna funkcija medijev in poslanstvo ter bistvo novinarskega poklica, ki sledi cilju, da poleg obveščanja javnosti povečuje njeno razumevanje zadev in dogodkov, pri tem pa izbira takšne, ki so za ljudi pomembne. Obveščanje je namreč v demokratičnem življenju

nepogrešljivo, saj množični mediji oskrbujejo ljudi z informacijami o javnih zadevah, ki jih ti potrebujejo, da bi bili demokratični državljani (Poler Kovačič 2005, 57–61).

Novinarsko polje Bourdieu tematizira kot sistem oziroma mrežo objektivnih sil oziroma odnosov med posamezniki, je del polja moči znotraj polja kulturne produkcije, ki ima kot mikrokozmos v makrokozmosu svoje zakone, pravila, norme in poseduje določeno avtonomijo (Benson, Neveu 2005 5,9), četudi je ujeto med kulturno in ekonomsko moč (Benson 2006, 195). Bolj kakor druga polja kulturne produkcije je odvisno od zunanjih sil, zelo neposredno od povpraševanja. Teža komercialnega pola, trga oglaševalcev in občinstva, nanj pritiska na brutalen način in doživeti mora tržno potrditev. Na to je vezana stopnja avtonomije medijev, ki se meri po deležu njegovih prihodkov, ki izvira iz oglaševanja in državne podpore (v obliki oglasov ali subvencij) in po stopnji koncentracije oglaševalcev. Stopnja avtonomije posameznega novinarja pa je odvisna predvsem od koncentracije medijev, saj se z zmanjševanjem potencialnih delodajalcev povečuje negotovost njegove zaposlitve, od položaja medija med drugimi mediji, v kakšni relaciji je do intelektualnega ali komercialnega pola, od položaja novinarja pri mediju, ali je redno zaposlen ali honorarni, prekarni delavec, pa tudi od njegove plače, prihodkov za preživetje, s čimer je povezana dovzetnost za prikriti vplive, in od njegove sposobnosti za avtonomno produkcijo informacij (Bourdieu 2001, 47, 62). Kako učinkovito omejiti nadzor in moč, ki jo imajo komercialne skupine in politične institucije, da bi obvarovali in povečali objektivnost in avtonomnost, ne pa prizadeli neodvisnost medijev kot kritičnih organov (javnega) mnenja in preprečili koalicije med mediji ter državo ali kapitalom, ki gredo v škodo potrošnikov oziroma bralcev, gledalcev in poslušalcev medijev, ni enostavno. Svoboda tiska, ki jo je v 18. stoletju udejanjila meščanska revolucija in je bila v temelju razširitev svobode mišljenja in izražanja mnenja (Splichal 1997, 358), je pri tem nujna in bistvena.

Svobodni tisk stoji na temeljih evropskega liberalizma, začeni z britanskimi liberalci, ki so v zgodnjem devetnajstem stoletju silovito nasprotovali etatističnemu pogledu na novinarstvo in davkom oziroma posebnim pristojbinam na časnike. Škotski utilitarist James Mill je leta 1811 dokazoval, da nevarnost strahopetnega, do etablirane politične moči preveč prijateljskega novinarstva močno presega politično nevarnost njegovega nasprotja. Prepričan je bil, da krvavi nemiri v Franciji niso posledica prekomerne svobode tiska, temveč prekomernega nadzora nad njimi. Leta 1859 je njegov sin, filozof

John Stuart Mill, napisal odmeven, vpliven in mnogokrat citirat esej O svobodi, v katerem napiše:

Z nasilnim utišanjem mnenja pa povzročimo posebno gorje zato, ker s tem oropamo človeški rod, tako zanamce kakor sedanjo generacijo, ljudi, ki se s takšnim mnenjem ne strinjajo, celo bolj od tiste osebe, ki ga izraža. Če je bilo mnenje pravilno, smo jih na ta način prikrajšali za priložnost, da bi zmoto nadomestili z resnico, če je bilo zmotno, pa smo tako odvzeli nekaj, kar je domala enako dragoceno, namreč možnost, da resnico ob njenem soočenju z zmoto ugledajo jasneje in občutijo bolj živo (Mill 2003, 152).

Njegova argumentacija je, da nikoli ne moremo biti povsem gotovi, da je mnenje, ki ga poskušamo zadušiti, zmotno, tudi če bi vedeli, da je tako, bi storili zlo, če bi ga zatrli. Presoja je ljudem dana zato, da bi jo lahko uporabili. Tisti, ki si prizadevajo zatreti mnenje, zanikajo, da bi lahko bilo resnično, vendar tudi oni sami niso nezmotljivi. Kadarkoli onemogočamo razpravo, predpostavljamo lastno nezmotljivost. Četudi vsakdo zase prav dobro ve, da je zmotljiv, se zdi le redkim nujno sprejeti kakšne ukrepe proti temu. Tako popolno gotovost v mnenju dosegajo absolutni vladarji in drugi, ki so navajeni brezpogojne podložnosti. Dolžnost oblastnikov in posameznikov je, da oblikujejo kolikor mogoče resnična mnenja, da to počno pazljivo in da svojih mnenj ne vsiljujejo drugim, če niso popolnoma gotovi, da imajo prav. Ko pa so o tem trdno prepričani, tedaj pa ni le nevestno, ampak strahopetno, če dopustijo, da se nevarnost za blagor človeštva širi naokrog (prav tam, 153–154).

Vendar klasični nauk o svobodi tiska ni več uporaben, pripada bolj junaškemu času, filozofinja Onora O'Neill ni edina, ki tako meni. V času, ko novinarstvo doživlja napade in pritiske s strani politikov, oglaševalcev, korporacij, lastnikov medijev, verskih skupnosti, splošne javnosti in celo samih novinarjev, ko tabloidizacija izpodriva resne, poglobljene teme, ceh izgublja zaupanje in ugled, klasični tiskani mediji pa propadajo, profesionalnost, avtonomija in svoboda tiska četrtega družbenega sloja oziroma četrte veje oblasti, kot je novinarje leta 1828 poimenoval britanski zgodovinar Thomas Babington Macaulay, ne bi smele biti pod vprašajem in niso nič manj pomembne kot nekoč. Ker se bodo tisti, ki želijo vladati, vselej vmešavali v medije, novinarji bodo in so vedno bili pod udarom, a hujši, kot je napad, bolj zdravo, avtonomno in

profesionalno mora biti novinarstvo. Zaradi naraščajoče zapletenosti vlad in politično-gospodarskih navezav morajo biti novinarji bolj popadljivi „psi čuvaji“ in ne manj (Hargreaves 2007, 18).

Angleški profesor novinarstva Ian Hargreaves (se) kritično preizprašuje, kako v poplavi bliskovito potujočih, instantnih informacij in ob tornadih represij deluje sodobno novinarstvo, in ugotavlja, če karikiramo, da so novinarji namesto zdravi, popadljivi „psi čuvaji“ (pre)večkrat „psi vodniki“ ali celo ovce. Omenja Paula Foota, pokojnega novinarja, ki je postal ugleden zaradi raziskovanja kriminalnih dejanj, a je obžaloval smrt raziskovalnega novinarstva. John Pilger, avstralski novinar, ki spremlja politične kampanje, je izrazil nezadovoljstvo, ker je večino novinarjev tako zlahka voditi za nos in jih priključiti skriti agendi političnih ali gospodarskih nosilcev moči. Drugi novinarji so vznemirjeni zaradi prostodušne krvoželjnosti, ki jo sodobno novinarstvo izkazuje do izvoljenih politikov: rečeno z Adamom Gopnikom, gre za trend od kosila pri predsednikih do predsednikov za kosilo. Ali kot je dejal pisec Financial Timesa John Lloyd, znamenit izrek Halorda Evansa, urednika londonskega Sunday Timesa v sedemdesetih letih 20. stoletja, da se mora novinar med intervjuvanjem politika vselej vprašati „zakaj mi ta podlež laže?“, je „iz radikalne neustrašnosti zdrsnil v tržno naravnano preračunljivost, z veliki posledicami za zdravje našega javnega življenja“ (Hargreaves 2007, 17).

Sociolog Rastko Močnik v spremni besedi h knjigi *Novi psi čuvaji* Serga Halimija prida, da novinarjem ni treba biti „psi čuvaji“ sistema, narobe, lahko so tudi dejavniki osvobajanja, tisti, ki trgajo vezi gospostva, ki odpirajo nova obzorja in napovedujejo nove oblike sožitja in sodelovanja. Mediji lahko zlomijo okove vladajoče ideologije, a da bi to udejanili, si morajo zagotoviti neodvisnost od vladajoče ideologije. Da novinarji ne bi bili zgolj „psi čuvaji“, ni zadosti dobra volja: sposobni morajo biti vsaj tega, da prepoznajo vladajočo ideologijo, njene zanke in pasti. To sposobnost si je mogoče pridobiti pravzaprav le na dva načina: s prakso, ki prebija horizont vladajoče ideologije, ali s teorijo. Ta seveda ni čarobna paličica in tudi ni cepivo, ki bi zagotavljajo imunost za ideologijo. A vseeno teoretska orodja omogočajo, da prepoznamo ideologijo, pogosto pa tudi, da analiziramo njene mehanizme. Praksa pa seveda ni zgolj stvar volje in odločitve, je tudi tveganje in zahteva nenehno preudarjanje, nenehno proizvodnjo vsaj minimalnega teoretskega ozadja (Močnik v Halimi 2003, 150–151).

Raven medijske svobode se poslabšuje, sta letos sporočili združenji Novinarji brez meja in Freedom House. Če je v globalnem kontekstu svoboda tiska v Sloveniji še relativno zadovoljiva, ni popolna in ne samoumevna, meni Društvo novinarjev Slovenije in ugotavlja, da se krepijo politični pritiski na novinarje (Društvo novinarjev Slovenije 2016, 3. maj).

Pravica do obveščanja in svoboda govora je v Sloveniji sicer zapisana v ustavi, natančneje to opredeljuje zakon o medijih v 6. členu, ki pravi:

Dejavnost medijev temelji na svobodi izražanja, nedotakljivosti in varstvu človekove osebnosti in dostojanstva, na svobodnem pretoku informacij in odprtosti medijev za različna mnenja, prepričanja in za raznolike vsebine, na avtonomnosti urednikov, novinarjev in drugih avtorjev pri ustvarjanju programskih vsebin v skladu s programskimi zasnovami in profesionalnimi kodeksi, ter na osebni odgovornosti novinarjev oziroma drugih avtorjev prispevkov in urednikov za posledice njihovega dela“ (Uradni list 2006, 110).

Zakon o medijih v luči svobode govora in avtonomije, kot dejavnika profesionalizacije, ki dopušča samostojnost pri odločanju o vsebini, količini in načinu novinarskega dela ter vključuje pravico do poklicne skrivnosti, novinarjem in urednikom omogoča neodvisnost in samostojnost, zapoveduje pa tudi, da se novinarju zaradi njegovih stališč, mnenj, ki so v skladu s programsko zasnovo medija in profesionalnimi merili, ne sme odpovedati delovnega razmerja, prekiniti pogodbe o sodelovanju, zmanjšati plače, spremeniti statusa ali poslabšati njegovega položaja.

Ob tem, kako svojo vlogo dojemajo novinarji, omenjamo analizo španskega novinarstva v sklopu projekta Svet novinarstva (World of Journalism) med letoma 2007 in 2010, ki sta jo na podlagi stotih intervjujev s španskimi novinarji naredila profesorja Alonso in Conde. Empirična platforma je pokazala visoko samopercepcijo novinarjev kot „psov čuvajev“ in nadzornikov političnih in gospodarskih elit. To dojemajo kot najbolj pomembno vlogo svoje profesionalnosti, medtem ko objektivnost kot ideal zavračajo in ji pripisujejo abstraktni značaj. Faktualizacijo naj dopolnjuje analiza dejstev, potrebna je zavestna distanca do centrov moči, menijo novinarji. Spekter vplivov na njihovo delo je širok. Eksterne vplive, kot so cenzura, odnosi z javnostmi, oglaševanje, politika,

novinarske organizacije, kolegi novinarji drugih medijev, gospodarstvo, religiozne organizacije, bralci, poslušalci in gledalci, čutijo indirektno, političnim in ekonomskim faktorjem pripisujejo relativno majhno pomembnost, so pa mediji podvrženi tržni orientaciji, občinstvo pojmujejo kot potrošnike. Tako nizka ocena eksternih in posrednih vplivov in učinkov na novinarje je posledica absorbcije medijskih organizacij, ki filtrirajo, izpogajajo ali redistriburirajo vplive, argumentirata profesorja. Zaznavajo pa španski novinarji močne vplive in pritiske iz najbližje okolice, med najbolj pomembne štejejo pritiske urednikov, „deadline“ oziroma časovne roke za pripravo in oddajo prispevkov, pomanjkanje virov, postopke produkcije in vplive menedžmenta medijev. Formalna hierarhija in vertikalna struktura medijskih organizacij (Alonso, Conde 2014, 239–254).

Razkrivanje prikritih, a pomembnih dejstev

Ko govorimo o novinarstvu kot nadzoru, ne moremo mimo preiskovalnega novinarstva. Tradicija preiskovalnega novinarstva se v ZDA razvije iz t. i. „muckraking“ tradicije z začetka 20. stoletja in doseže vrhunec z razkritjem afere Watergate. Navkljub paradoksu, da je medtem, ko je preiskovalno novinarstvo združljivo s faktografkostjo, ki jo narekuje objektivnost, v neposrednem nasprotju z distanciranostjo (Jontes 2010, 62), postmoderni paradigmi, da novica ni isto kot resnica, ampak je novica zgolj konstrukt (Poler Kovačič 2005, 157), ker mediji ne odsevajo resničnosti, temveč realnost le konstruirajo, interpretirajo in posredujejo različne poglede, in ugotovitvi, da se kritično raziskovalno novinarstvo uklanja množični publicistični proizvodnji za trg in raziskovanju javnega mnenja, ki ne obstaja oziroma obstaja zgolj kot rezultat empiričnega raziskovanja (Splichal 1997, 298), je ena od vlog, ki podeljuje medijem pomembnost, nadzorna funkcija. V razvitem demokratičnem svetu novinarji bedijo nad državo, političnimi, gospodarskimi in finančnimi centri moči in vplivnimi posamezniki. To delajo v imenu državljskih in človekovih pravic, v imenu javnosti in za javnost. Da bodo državljani obveščeni, kako (ne)uspešen servis je država, da bodo davkoplačevalci vedeli, kam gre njihov denar in kako ga porabijo, da bodo ljudje obveščeni o kršitvah zakonov in morale v svoji deželi (Košir 2003, 176).

Toda novinar, ki želi ohraniti svoje tradicionalno poslanstvo, četudi priznava, da je realnost konstruirana, objektivnost pa zgolj nedosegljiv ideal, si v skladu z normativno

določeno vlogo prizadeva razlikovati med pravilnim in napačnim, resničnim in lažnim, realnim in navideznim (Poler Kovačič 2005, 177). Pri oskrbovanju ljudi z informacijami pa mora težiti k odgovornosti in iskati etično resnico, ki je rezultat etične drže do sočloveka in etične opredeljenosti novinarskega presojanja in ravnanja (prav tam 2005, 254). Da je objektivnost (le) veliki mit novinarstva, se strinja tudi britanski novinar Nick Davis, ob bok subjektivni presoji novinarja in posledičnemu selekcioniranju informacij pa postavlja večjo „zverino posebne vrste“ - nevtralnost. Ta od novinarja zahteva, da ostane neviden, nevtralni, pasivni predelovalec novic, ki sledi logiki množične proizvodnje recikliranih novic kot po „tekočem traku“, in da se zavestno vzdrži izrekanja mnenj, ki je ključnega pomena za novinarstvo. Nevtralnost pomeni združevanje nasprotujočih si trditev v istem članku, kar je prav nasprotno podajanju resnice (Davis 2008, 137–138). O pomembnih stvareh je namreč treba povedati svoje mnenje.

Šuen tej posebni vrsti novinarskega sporočanja – preiskovalnem novinarstvu, pripisuje značilnosti, da:

- *razkriva dejstva, ki jih posamezniki ali institucije želijo prikriti,*
- *so to dejstva za družbo razmeroma velikega pomena,*
- *novinar zavestno načrtuje preiskavo,*
- *novinar med preiskavo uporablja posebne tehnike in metode* (Šuen v Košir 2003, 177).

Preiskovalni novinar odkriva prikrita, protizakonita in nemoralna delovanja, kot so denimo kraja, podkupovanje, ponarejanje listin, preprodaja mamil, deviz, tobaka, vojno dobičkarstvo, utaja davkov, zakulisno politično spletkarjenje, zaposlovanje na črno, pridobivanje del brez in služb brez javnih razpisov in nemoralno vedenje javnih osebnosti. Pri tem uporablja posebne tehnike in metode, podobne kriminalistom in drugim preiskovalcem. Način pridobivanja informacij je zahtevnejši kot pri običajnem poročanju, saj novinar pridobiva informacije iz več relevantnih, kredibilnih virov oziroma vzpostavlja obveščevalske mreže. Preiskovalne zgodbe, ki nimajo ene stalne oblike, enega žanra, ampak so pisane v različnih oblikah (ameriška šola jih družijo v „news story“ in „feature story“), oziroma afere so za družbo pomembne, ker odkrijejo in razkrijejo mrežo, ki omogoča posamezna dejanja. In prav ta mreža, družbeni mehanizmi, so takšni, da se posredno ali neposredno tičejo večine državljanov ali celo

političnega in kulturnega vzorca družbenega sistema (prav tam, 177–181).

Preiskovalno novinarstvo je eden najbolj znanih tokov kritičnega, razsvetljenskega novinarstva, za katerega se pojavljajo tudi izrazi oziroma krilatice četrti stan (Fourth Estate), četrta veja oblasti (Fourth Power) in „pes čuvaj“ (Watchdog). Kot ena od štirih vrst normativnega novinarstva - kamor spadajo še mediativno novinarstvo, kjer novinar nastopa kot „gatekeeper“, odbiratelj, selektor dogodkov, informacij, ki jih javnosti posreduje na objektivni način, odvetniško novinarstvo, pri katerem je novinar predvsem v vlogi interpretatorja družbenega dogajanja, razvedrilno novinarstvo, ki informacije podaja na način „infotainment“, torej preko zabave in razvedrila, - razsvetljensko novinarstvo nadzoruje tiste, ki imajo moč in oblast, se loteva tem o nepoštenih, podkupljivih elitah in o diskriminiranju posameznikov (Splichal 2000, 48–51).

Poskusi omehčati, streti kritične novinarje, ki svojo vlogo vidijo predvsem v tem, da poudarjajo in spremljajo človekove in državljske pravice nasproti zlorabam oblasti in vladajočih, so obvezno kritični do politikov in odpirajo platformo za debate o družbeno pomembnih temah, prihajajo iz strani politike in tržne ekonomije, ki v teku za zmago na volitvah in dobički, favorizirata tabloidno, razvedrilno, neproblematično, lahkotno novinarstvo. Četudi posmodernistična paradigma zavrača tradicionalno idejo o eni univerzalni, eksterni resnici in zagovarja, da so medijske vsebine konstruirane, je dejstvo, da je resnica vpeta v različne kontekste, skozi katere jo je mogoče razumeti. Na te kontekste, ki oblikujejo medijske vsebine, vplivajo različni faktorji. Reese se opira na klasifikacijo Gansa in Gitlina in opredeljuje štiri kategorije vplivov na medijske vsebine: poleg profesionalnega odnosa novinarjev do svojega dela in njihove socializacije so to medijske prakse in organiziranost, značaj medija, tretja kategorija so vplivi institucij in centrov moči, zlasti ekonomskih, političnih in kulturnih, ki imajo kot eksterni akterji največji vpliv na vsebine, lahko pa medij prežema ideološka funkcija in v t.i. hegemonskem pristopu vzdržuje status quo, zato da podpira interese tistih, ki imajo moč v družbi (Reese 2007, 32–35).

Odnos, ki se lahko razvije med politiki in novinarji, je avstralski filozof in profesor komunikologije Louw razvrstil v šest tipologij:

- *partizansko novinarstvo*, kadar novinar kolaborira s politikom in ga podpira pri promoviranju, postavlja se v vlogo njegovega predanega odvetnika in

- propagandista, ne da bi ga zanimala, skrbela novinarska nadzorniška funkcija,
- *četrta stan*, novinar je v potencialnem konfliktu s politikom, saj objavlja informacije in zgodbe, ki bi jih politik raje zatrl, zamolčal,
 - „*rumeno*“, *tabloidno* („*muckraking*“) *novinarstvo*, vodi ga komercializacija in teži k privabljanju množičnega občinstva skozi senzacije, spektakularne in šokantne, osebne zgodbe o politiku kot znani osebi, odnos med novinarjem in politikom lahko postane problematičen, kadar imajo zgodbe negativni vpliv ali sporočilo,
 - novinar kot „*pudelj*“ („*lapdog*“ *novinarstvo*) simpatizira, kolaborira s politikom, saj je prepričan, da kritično, „*watchdog*“ *novinarstvo* ni potrebno, dokler se ne rešijo določeni družbi problemi ali spremeni sistem. Izogiba se pisanju „negativnih“ zgodb in zagovarja *pozitivno* („*sunshine*“) *novinarstvo*, ki dovoljuje, da korupcija in nepravilnosti cvetijo,
 - *antagonistično, kontradiktorno novinarstvo*, ki se bolj kot na politična vprašanja osredotoča na politika kot osebnost in njegov karakter, a to protislovje lahko prinaša konflikt, ne da bi prispevalo h kvaliteti družbeno-političnih debat,
 - *agresivno* („*junkyard*“) *novinarstvo* združuje značilnosti „*rumenega*“ in kontradiktornega, poročevalca, ki vojeristične zgodbe o konfliktih, težavah, spolnosti, fobijah, čustvih gradi na govoricah, zanima politik kot figura, lik novinarske zgodbe, ne kot nekdo, ki se ukvarja s politiko. Vendar za politične elite tovrstno novinarstvo ni nujno slabo, ker jim omogočajo prisotnost v javnosti, pri čemer je pozornost javnosti usmerjena proč od pomembnih stvari, proč od politike (Louw 2005, 60–66).

4 ELITE, PRITISKI IN PROPAGANDA

O tem, kaj so in kdo sestavlja elite, bi laik zelo verjetno uporabil besede, da so to tisti, ki so slavni, znani, imajo denar, status, vpliv in hipermoč, živijo drugače kot večina preprostega, navadnega prebivalstva, v blišču, bogastvu in luči publicitete. To ni prav daleč od teorij, ki so se razvile na tem področju. Elitologi namreč menijo, da je družba razdeljena na dve glavni skupini: na vladajočo manjšino, ki izvršuje svojo moč prek države, in na vladane. V številnih lastnostih se teoretiki elit med seboj razlikujejo. Niso enotnega mnenja o tem, ali je vladavina elite zaželena in koristna za družbo. Razlikujejo se v svojih sklepih glede neizogibnosti vladavine elite, ne strinjajo se tudi glede vprašanja, kdo natančno tvori elito. Jim je pa skupno to, da gre pri eliti za manjšino, ki ima moč nad oziroma v primerjavi z večino. Gre za skupino, ki je na oblasti, in množico, ki jo vodi manjšina, skratka, gre za nadrejene, vodje, vladarje in podrejene, vodene, vladane.

Četudi raba splošnega koncepta elit peša in se glavnina razprav o elitah in elitizmu danes ukvarja z njihovim odnosom do demokracije, v smislu, da so elite razmeroma odprte, saj lahko volivci sodelujejo pri upravljanju družbe na volitvah z izbiro med tekmujočimi elitami in jih občasno sankcionirajo (Bottomore 2014, 155–156, 111, 117), velja začrtati poglobitvene značilnosti izstopajočih avtoritet na tem področju. Vladajoči razred v modernih časih izvira iz oblasti politične stranke, njegova uveljavitev pa se je začela s pridobitvijo ekonomske moči (prav tam 2014, 28). Predstavnik klasičnih elitističnih študij, francosko-italijanski sociolog in ekonomist Vilfred Pareto in italijanski sociolog, politolog in publicist Gaetano Mosca sta srž koncipiranja pri proučevanju elit usmerila v prikrito stran oblasti, skratka v topiko, ki je pomembna za diplomsko delo, zato se bomo ob ameriškem sociologu in kritiku elit Charlesu Wrightu Millsu, ki v eliti vidi vse prej kot cvetober družbe, nekoliko ustavili tudi ob njuni razlagi.

Besedo elita so v 17. stoletju uporabljali za opisovanje blaga, ki je posebej odlično. Kasneje se je raba razširila na superiorne družbene skupine, kot so prestižne vojaške enote ali zgornji sloji plemstva. V spisih o družbi in politiki v Evropi se je izraz začel na široko uporabljati šele ob koncu 19. stoletja, v Veliki Britaniji in Ameriki pa šele v 30. letih 20. stoletja, ko so ga popularizirale sociološke teorije elit, zlasti Vilfreda Pareta (Bottomore 2014, 6), Sicer pa elitistične ideje koreninijo že zelo daleč nazaj, v čas pred našim štetjem, saj je o eliti govoril že Platon. Starogrški filozof je zagovarjal misel, da

so elita filozofi, ker imajo superiorne karakteristike in izjemno količino znanja, pridobljenega z izobrazbo.

Podrejena in izkoriščana večina

Pareto je predpostavljajal, da v vsaki človekovi dejavnosti obstajajo ljudje, katerih sposobnosti so višje in nižje. Njihove sposobnosti bi ocenjeval podobno kot pri preizkusih v šoli, z ocenami od 1 do 10, pri čemer je 10 najboljša ocena in odslikava najvišje sposobnosti oziroma dosežke, bodisi dosežene na pošten ali nepošten način, pa označuje človeka, ki je popoln idiot. Razredu oseb, ki imajo v svoji dejavnosti najvišje ocene, lahko rečemo elita. Lahko pa elito členimo na vladajočo oziroma politično elito, katere pripadniki vladajo neposredno ali posredno, ter na nevladajočo elito, ki skupno tvorita zgornji sloj prebivalstva (Pareto v Bottomore 2014, 6–7), nasproti spodnjemu sloju oziroma neeliti, na katero ima elita vpliv. Pri tem, da nekdo postane elita, so odločujoči človeški atributi. Člani vladajoče elite dolgujejo svoje položaje predvsem svojemu karakterju in sposobnostim, njihove lastnosti pa so ali levje ali lisičje (Haralambos 1999, 524). Levi obvladujejo oblast, položaje s silo, sposobni so neposrednih, ostrih dejanj, za lisice so značilni zvitost, pretkanost, diplomacija, manipulacije, obračunavanje in prekupčevanje.

Definicijo s številkami je Pareto kasneje opustil, ker ni potrjevala razkoraka med teorijo in prakso, saj ljudje, ki vladajo, nimajo nujno najvišjih vrlin. Močnejše ga je začela zanimati vladajoča elita, kot ugotavlja britanski sociolog Thomas Bottomore (2014, 7), pa je sprememba Paretove koncepcije prav lahko povezana z delom Mosce, ki je prvi sistematično ločil med elito in množicami ter utemeljeval, da se vladavini manjšine ni mogoče upreti. Nadrejenost in podrejenosti sta značilni skozi zgodovino, ker se:

/.../ v vseh družbah – od družb, ki so bile zelo klavarno razvite in so komajda dosegle zoro civilizacije, pa do najnaprednejših in najmočnejših družb - pojavljata dva razreda: razred, ki vlada, in razred, ki mu vladajo. Prvi razred, ki je vselej manj številčen, opravlja vse politične funkcije, monopolizira oblast in uživa vse prednosti, ki jih ta oblast prinaša, hkrati pa usmerja in nadzira drugi, številčnejši razred na način, ki je zdaj bolj, drugič manj zakonit, zdaj bolj,

drugič manj samovoljen in nasilen¹ Gospodstvo organizirane manjšine nad neorganizirano večino je neizogibno (Mosca v Bottomore 2014, 8).

Medtem ko je drugi, množični razred, neorganiziran, podrejen usmerjanju in nadzoru s strani prvega, superiornega razreda in ustvarja materialna sredstva, nujna za obstoj vseh članov družbe (Parry 1969, 36).

Tako Mosca kot Pareta so zanimale osebnostne lastnosti v elitah, pri čemer je Mosca poudarjal njihove briljantne organizacijske sposobnosti znotraj njih samih kot razreda, posebej pa so ju zanimale elite v pomenu skupin ljudi, ki ali neposredno izvršujejo politično oblast ali pa lahko na izvrševanje oblasti močno vplivajo. Pri čemer Mosca poleg omenjenih dveh lastnosti definiciji političnega razreda doda še tretjo lastnost, in sicer, da gre tudi za skupino, ki je neposredno udeležena v bojih za politično vodstvo. Skratka, če je vladajoči razred povezana družbena skupina, katere pripadniki imajo jasne skupne ekonomske interese in so stalno v konfliktu z drugimi razredi v družbi, v tem konfliktu pa se nenehno krepi njihova samozavest in solidarnost, vladajočo elito torej sestavljajo posamezniki, ki zasedajo priznane položaje politične oblasti v družbi in dejansko izvršujejo politično oblast. Politična elita tako zajema člane vlade in visokega uradništva, vojaške poveljnike, politično vplivne aristokratske družine ali voditelje močnih podjetij. Medtem ko politični razred vključuje politično elito, obsega tudi protielite, v katerih so voditelji političnih strank, ki niso na oblasti, zastopniki novih družbenih interesov in skupine poslovnežev ter intelektualcev, ki so aktivni v politiki. V modernih časih se elita ne dviga visoko nad družbo, ampak je z njo tesno povezana preko podelite, veliko večje skupine, ki jo sestavljajo javni uslužbenci, menedžerji, beli ovratniki, znanstveniki, inženirji, šolniki in intelektualci. Iz te skupine se ne le navačijo novi pripadniki elite, ta skupina je življenjsko pomemben element vladanja družbi. Članstvo v manjšini – političnem razredu ali vladajoči eliti, je sestavljeno iz ljudi, ki zasedajo položaje političnega poveljstva, in tistih, ki lahko neposredno vplivajo na politične odločitve, v določenem časovnem obdobju pa se spreminja z navačenjem

1 Rousseau je trdil, da v človeški vrsti ločimo dve enakosti: naravno (telesno, fizično) in moralno ali politično neenakost, ki vključuje razne privilegije, katere eni uživajo na škodo drugih, kot na primer to, da so bogatejši, bolj v časteh, da so močnejši od njih ali da jim celo ukazujejo (Rousseau 1993, 29).

posamičnih pripadnikov podelite ali predvsem preko spodnjega sloja političnega razreda (Bottomore 2014, 14–15, 38) oziroma pripadniki elite se zbirajo in izbirajo v omrežje med sabo.

Če tisti, ki imajo oblast, imajo tudi moč oziroma če je na elito vezana moč, smo dolžni še minimalistično razlagati moči. Najbolj znana in v družboslovju često uporabljena je Webrova definicija, ki pravi: „Moč je možnost, da človek ali skupina uresniči svojo voljo v skupnem delovanju, tudi če temu nasprotujejo drugi, ki v tem sodelovanju sodelujejo“. Moč pomeni možnost uveljavljanja in udejanja lastne volje in interesov ne glede na želje drugih. V družbi ni razporejena enakomerno, njeni gospodarji so manjšina oziroma elita. Manifestira se lahko v dveh oblikah: kot oblast oziroma avtoriteta, ki ima priznano legitimiteto, ali kot prisila, ki jo podrejeni čutijo, dojemajo za nelegitimno (Weber v Haralambos 1995, 520). Medtem ko je Bourdieu koncept polja moči opredelil kot sistem pozicij, položajev, ki jih zasedajo nosilci raznolikih oblik ekonomskih in kulturnih kapitalov, ki krožijo v relativno avtonomnih poljih sodobnih diferenciranih družb. Polju moči pripadajo člani skupin, ki posedujejo največ določenega kapitala, s čimer lahko spreminjajo odnose moči, definirajo legitimne prakse ter pripisujejo vrednost točno določenim in specifičnim kapitalom v polju (Bourdieu 2003, 81).

Močna in neodgovorna manjšina

Če se še nekoliko pomudimo pri zgornjem sloju prebivalstvu, Mills trdi, da večina pripadnikov elite prihaja iz tega sloja. Ker je svojo teorijo gradil na ameriški družbi v petdesetih letih prejšnjega stoletja, je ločil tri glavne elite v ZDA – vodje korporacij, politične voditelje in vojaške poveljnike. Te tri skupine pa sestavljajo enotno elito oblasti (Bottomore 2014, 34). Raje kot izraz vladajoči razred je uporabljal termin elita oblasti, ker je po njegovem razred ekonomski termin, beseda vladati pa politična. Elito oblasti je opredelil s pomočjo sredstev oblasti – namreč kot tiste ljudi, ki so na poveljniških položajih (Mills 1965, 279, 24).

Ker je trdil, da elita prevladuje nad množicami in vladavina elit temelji na izkoriščanju množic, je to prevlado obsojal. Ker imajo elite in množice različne interese, ustvarja ta razlika potencial za konflikt med obema skupinama. Pod nadzorom, prevlado in

izkoriščanjem elite pa množica postaja nema in pasivna. Po njegovem status in sestavljenost elit ne moreta biti ustrezno razložena le s proučevanjem talentov in psiholoških značilnosti njenih individualnih članov, temveč je v kontekst proučevanja potrebno vključiti še ekonomske in socialne faktorje določene družbe. Moč v moderni družbi je institucionalizirana, tisti, ki so na vrhu institucionalnih hierarhij, imajo moč, še več, imajo monopol nad močjo, je menil Mills. Določene institucije zasedajo ključne pozicije v družbi in tisti, ki zasedajo najvišje položaje v hierarhiji teh institucij, sestavljajo strateška pravila družbene strukture. Ključne, oblastne položaje v družbi torej ne zasedajo ljudje s posebnimi, vzornimi lastnostmi, temveč ljudje, ki so jim bili dodeljeni vplivni položaji v družbi. Med seboj so povezani s sorodstvenimi razmerji, obiskovanjem elitnih šol in pripadnostjo elitnim klubom. Elito zato sestavljajo tisti, ki zasedajo bistvene pozicije oziroma mesta v institucionalnih hierarhijah, bodisi na političnih položajih, v gospodarskih korporacijah ali v vojski. Zato bo kohezivnost elite v veliki meri determinirana s tesnostjo stikov med institucionalnimi hierarhijami, kajti za uspešno delovanje elite je potrebno ohranjanje stikov med vodji hierarhij. Mills ugotavlja, da se eni isti elitniki na svojih položajih zgolj zamenjujejo, kar elito dela še močnejšo in bolj enotno (Parry 1969, 51). Kolobarjenje na položajih oziroma kroženje je med elitniki običajno, neredko, ti ljudje radi (iz)menjujejo stolčke v vrhovih institucij, kar je, če apliciramo na Slovenijo, očitno ob pogledu zasedb, ki sestavljajo nadzorne svete v (javnih) podjetjih.² Stališče, da javnost nadzira elito oblasti s pomočjo volitev, pa je Mills zavrnil (Bottomore 2014, 34).

Ugotavljal je, da so ljudje, ki sestavljajo elito, tisti, ki so na položajih, vodijo korporacije, vojsko, državni aparat, podredno tudi aparat lokalne skupnosti, in imajo v rokah strateška orodja. To jim omogoča sprejemanje odločitev z veliki posledicami za celotno družbo. Kakršnekoli odločitve sprejmejo ali jih ne sprejmejo, ima to posledice. Sklepal je, da družbo obvladuje elita, ki ima neizmerno, nenadkriljivo moč brez primere

2 Dovolimo si kratki ekskurz v slovensko gospodarstvo, za katerega je značilna visoka stopnja politiziranosti organov upravljanja. Visoka stopnja politične „okuženosti“ nadzornih svetov gospodarskih družb je posledica dejstva, da lahko politična oblast v nadzorne svete nastavi, imenuje svoje ljudi. Kot v svojem obsežnem in poglobljenem raziskovalnem delu Omrežje moči navaja Ali H. Žerdin raziskava, ki so so izvedli Polona Domadenik, Janez Prašnikar in sodelavci z ljubljanske ekonomske fakultete, kaže, da je med člani nadzornih svetov, ki so funkcije v velikih slovenskih podjetjih opravljali med letoma 2000 in 2010, kar 46 odstotkov takih, katerih strankarske povezave so zelo jasne. Najvišja politična „okuženost“ med člani nadzornih svetov je značilna za področje oskrbe z energijo in oskrbe z vodo. Pri tem pa je je treba izpostaviti še to, da medtem ko je „okuženost“ s političnimi kadri naraščala, je šla uspešnost podjetij v drugo smer oziroma je upadala (Žerdin 2012, 15).

in ni nikomur odgovorna. Kljub temu, da njene odločitve zadevajo vse člane družbe, elita moči za svoja dejanja ne odgovarja niti neposredno javnosti niti posredno kakšnemu zastopniku interesov javnosti. Za Millsa elita moči ni združba, vredna generalnega spoštovanja, temveč vredna obsodbe. Ne sestavljajo je najbolj sposobni, zaslužni, izobraženi, razgledani in pošteni ljudje. Je maska, ščit za samopašne bogataše, ignorante in amoralneže, ki svoje lastne koristi in interese uveljavljajo, udejanjajo v širši družbi s pomočjo hierarhičnega sistema, sile in indoktrinacije. Na ostale, na tiste, ki so spodaj in so večina, gledajo z manj spoštovanja, kot na podrejene, s katerimi lahko upravljajo.

Če poskušamo definicijo zožiti na politično elito, jo lahko opredelimo kot manjšino, ki igra ključno vlogo pri kreiranju političnih zadev z najširšimi družbenimi implikacijami. Elitniki zasedajo mesta, na katerih nastajajo odločitve z dolgoročnimi posledicami, so vodje pomembnih položajev, zavzemajo strateška vodilna mesta. Vendar politična elita ne vlada sama, saj ima ob sebi svetovalce ter zastopnike različnih interesov in lobiste, ki velikokrat usmerjajo njene misli, poteze in odločitve. Elita gospodarskih, političnih in vojaških oblastnikov je povezana, skupno vleče poteze, ki so usodne za državljane in državo. Če o pomembnosti za nacionalne dogodke velja, da jih nekdo detektira in ureja, je ta nekdo elita oblasti oziroma politična elita (Mills 1965, 20).

Kapital kot moč in omrežje

Francoski sociolog Pierre Bourdieu je definicijo, da elite sestavljajo osebe, ki zasedajo visoke, vladajoče položaje v družbi, dopolnil glede na lastništvo in sestavo kapitala. Če je za Marxa kapital tisti del akumulirane presežne vrednosti, ki si ga prisvoji kapitalist kot lastnik produkcijskih sredstev, medtem ko ta presežek oziroma profit nastaja kot razlika med mezdami, ki jo delavci prejemajo za proizvodnjo blaga, in menjavo, prodajo blaga na trgu, Bourdieu kapital razume kot akumulirano delo v materializirani, utelešeni obliki, ki potem, ko je prisvojen s strani akterjev ali skupin akterjev, tem omogoča, da si prisvojijo socialno energijo v obliki reificiranega ali živečega dela (Bourdieu 2004, 311). Določil je štiri osnovne oblike kapitalov:

- *ekonomski kapital*, ki ga je mogoče neposredno pretvoriti v denar, njegova pojavna oblika so denar in lastninske pravice in je izvor drugih oblik kapitalov,
- *kulturni kapital*, ki ga je pod določenimi pogoji mogoče pretvoriti v ekonomski

kapital in je lahko institucionaliziran v obliki izobraževalnih, akademskih kvalifikacij, torej znanj, vedenj in veščin, mogoče pa ga je zaslediti tudi pod terminom informacijski kapital,

- *socialni kapital*, ki je sestavljen iz socialnih obligacij in je pod določenimi pogoji pretvorljiv v ekonomski kapital, lahko je institucionaliziran v obliki določenega naziva. Njegov obseg je odvisen od velikosti omrežja povezav. Socialni kapital dajejo veze in poznanstva oziroma vpletenost v omrežje, ki članom omogoča profit in bonitete (Bourdieu 2003, 99–101). Prav socialni kapital je za razumevanje elit poglobljen, saj je vezivno tkivo, ki posamezne pripadnike elite, ki zasedajo določene položaje oziroma imajo v lasti določene oblike kapitala, povezuje med seboj in je ključni vir sinergijskih učinkov. To so povezave, ki jih posameznik lahko angažira in mu zagotavljajo višje donose drugih tipov kapitala. Socialni kapital je v resnici omrežje (Žerdin 2012, 37).
- *simbolni kapital*, kot zakrita oblika ekonomskega kapitala (Bourdieu 2008).

Četudi se zdi, da je lastništvo kulturnega, informacijskega ali ekonomskega kapitala predpogoj za vstop v elito, ta predpostavka ne velja vselej. V določenih zgodovinskih okoliščinah za elitni status zadošča lastništvo socialnega kapitala oziroma specifične oblike socialnega kapitala, tj. političnega kapitala. Ko so v Demosu snovali taktiko in strategijo za prevzem oblasti, je Ivan Oman, prvak Slovenske kmečke zveze, predhodnice Slovenske ljudske stranke, izjavil: „Ni važno, ali je pismen. Važno je, da je naš.“ Bourdieu bi to najbrž artikuliral z besedami: „Ni važno, ali ima kaj kulturnega kapitala. Važno je, da ima pravi socialni kapital“ (Bourdieu 2008, 40).

Sivo-črni svet pritiskov

Politiki si prizadevajo, da bi si zagotovili monopolni nadzor nad političnim sistemom v širšem pomenu od ustanov parlamentarne demokracije do prostorov javnosti. Kaže tudi, da vplivnežem, ki imajo moč in visoko uveljavljen položaj, v tem prizadevanju presenetljivo uspeva in da je zato pravi politični boj marsikdaj v tem, da bi glasovi, ki segajo onkraj konsenzualnega obzorja političnega establišmenta, sploh prišli do besede (Halimi 2003, 135). Najpomembnejša organa mnenja javnosti sta tisk in parlament, vendar sta, kot je kritično opozarjal Tönnies, bolj kot sredstvo za izražanje javnega mnenja, sredstvo vplivanja na javno mnenje (Tönnies v Splichal 1997, 155). Mediji so

tako zanimiva, priročna platforma in potemtakem umeščeni na kritično točko v sistemu. Koliko bodo novinarji, uredniki in lastniki medijev podlegali pritiskom, kimali in pristajali na slabe kompromise, iskali lažjo, manj zahtevno in manj problematično pot ali ostajali v službi v interesu javnosti, iskali resnico, relevantne informacije in kljubovali pritiskom, je v prvi vrsti odvisno od njih, čeprav upoštevajoč kompleksnost ustroja, aparata posamezne države ne zgolj od njih.

V totalitarnih sistemih je kontrola države nad mediji rutinska, omejevanje države je strukturirano preko (lastniškega) dominiranja v tiskovnih agencijah, ki servisirajo medije, tisku, televizijskih, radijskih postajah in filmskih studiih, ki često delujejo kot podaljšana roka države, občinstvo pa mora posredovano vsebino znati „čitati med vrsticami“, da dekodira propagandne elemente. V demokratičnih družbah, ki zagovarjajo svobodo tiska in govora, lastništvo medijev pa je bodisi državno bodisi zasebno, so mediji podvrženi državnim regulacijam, četudi sta jim dopuščeni neodvisnost in avtonomija, nadzoru različnih interesnih skupin (Crouteau, Hoynes 2003, 77) in skupin, ki imajo moč – gospodarskim družbam, korporacijam.

Vprašanja, kako država regulira lastništvo medijev, koncentracijo na medijskem trgu, vsebino, tehnologijo, oglaševanje in distribucijo, so formalne narave. Hallin in Mancini denimo omenjata tudi zakonsko urejeno pravico do popravka, regulacijo sovražnega govora, komuniciranje, oglaševanje in volilni molk v predvolilni politični tekmi, zaščito novinarskega vira, omejevanje dostopa do informacij, ki so opredeljene kot državna skrivnost (Hallin, Mancini 2004). Sicer pa sta vlogo države, ki je lahko lastnik, regulator ali ustanovitelj medija, definirala skozi tri nestatične, spreminjajoče sisteme, v katerih je mogoče prepoznati določene ključne karakteristike. V *mediteranskem* oziroma polazirano pluralističnem modelu (Francija, Grčija, Italija, Portugalska, Španija) izpostavljata integracijo medijev s politiko. Državni intervencionalizem preko politike, družbenih in gospodarskih skupin, ki iščejo politični vpliv ali imajo močne vezi s politiko, je visok. Država daje subvencije za medije, občasno posega s cenzuro, medijske vsebine so močno fokusirane na politiko, novinarska profesionalizacija, ki zajema avtonomijo, jasne norme in orientiranost k javnosti, je šibka. V *severno evropskem* ali demokratično korporativističnem modelu (Avstrija, Belgija, Danska, Finska, Nemčija, Nizozemska, Norveška, Švedska, Švica) so mediji močno povezani s političnim in gospodarskim svetom. Koeksistenca svobode govora in državna podpora

medijev močna, država zagovarja in varuje svobodo govora in podpira močan javni radiotelevizijski servis, novinarstvo je visoko profesionalno, nevtrarno in informativno orientirano. Za *severnoatlantski* oziroma liberalni model (Velika Britanija, Združene države Amerike, Irska) so značilni neinstitucionaliziranost, samoregulacija medijev in dominacija trga. Profesionalizacija novinarjev je visoka, čeprav prevladuje medijska komercializacija in novinarsko avtonomijo omejujejo ekonomski pritiski (prav tam). Neformalni politični vplivi na medije pa se odražajo preko podpornih in religioznih skupin, ki običajno uporabljajo moralno platformo, organizacij, ki zagovarjajo javni interes, medijskih kritikov (Crouteau, Hoynes 2003, 78) ali drugih posameznikov.

Ker so mediji pomemben vir informacij in interpretacij o dogajanju v svetu, medijsko poročanje o politiki in politikih pa v korelaciji z odnosom in percepcijo ljudi o določeni družbeno pomembni temi, je želja politikov po nadzoru ali sokreiranju medijske agende jasna, nedvoumna. Zato posegajo po mehkih metodah pritiska oziroma vplivih prek vsebine z uporabo političnega marketinga, ki vključuje lansiranje pozitivnih podob politikov in zgodb o politikih kot zvezdnikov, z direktnim nagovarjanjem ljudi na socialnih omrežjih, z nadzorovanimi dogodki kot so denimo tiskovne konference, z usmerjenjem, preoblikovanjem novinarske naracije preko služb za odnose z javnostmi (Robertson 2015, 44) in s prijemi svetovalcev, za katere se je uveljavil termin „spin control“ ali „spin doctors“. Ali uporabijo ostrejšje metode, ki so bolj neposredne, vplivajo na kadrovske in uredniške politike medijskih hiš, in si zakonsko podrejajo medije (Hunt in Grunig 1995, 43).

Če smo še bolj nazorni, milejše oblike političnega vplivanja na medije predstavljajo javno pritoževanje in poskuse diskreditacije posameznih novinarjev oziroma medijskih hiš³ v javnosti (neposredno pritoževanje in pritoževanje čez novinarje ali objavljene vsebine urednikom, lastnikom medijev), javno očitane nestrokovnosti, grožnje s

3 Obračunavanje z novinarji na lokalni medijski sceni in kratenje njihove avtonomije je (bila) neredka praksa koprškega župana Borisa Popoviča, ki je novinarko RTV Slovenija in dopisnico iz Primorske Eugenio Carl, oznanil programskemu svetu RTV, ker ga je zmotila njena domnevno nepravilna govorica na tiskovni konferenci. Direktorice Primorskih novic Barbare Verdnik se je lotil verbalno in jo, medtem ko opravljala ključni postavki normativnega pojmovanja novinarskega diskurza – postavljala vprašanja in spraševala (Poler Kovačič 2005, 61), zmerjal, da je glede na vprašanja, ki jih postavlja, „psihič“, kot povzema Vezjak, punca, ki je tako zašla, da potrebuje pomoč strokovnjakov. Novinarka Primorskih novic Petra Vidrih je bila zanj neprimerna za novinarko, ker da je lezbijka in rada popiva (Vezjak 2009, 159–160).

tožbami⁴, izključevanje od informacij. Ostrejšje oblike pa vključujejo vplivanje na kadrovske politike medijskih hiš, premeščanje kritičnih novinarjev na druga delovna mesta, odpuščanje, prekinitev pogodbenega ali delovnega razmerja, grožnje z znižanjem plače. Posredne metode se lahko odražajo tudi na odtegotovanju, zmanjšanju ali odpovedi oglasov gospodarskih družb ali drugih organizacij, v katerih imajo država ali občine solastniški delež (Bučar Ručman 2011, 55–56), posledice krčenja oglasnih prihodkov pa so za medijska podjetja lahko tudi pogubne in lahko pripeljejo do popuščenja pritiskom in udinjanju politični volji ali do propada podjetja.

Za Bourdieuja je očitno, da razne oblasti, zlasti pa vladni organi, ne delujejo le s pomočjo tistih ekonomskih prisil, ki so jih sposobni izvajati, ampak tudi vseh tistih, ki jim jih omogoča monopol nad legitimnimi informacijami – zlasti nad uradnimi viri. Ta monopol predstavlja orožje v boju, v katerem se spopadajo z novinarji in poskušajo manipulirati z informacijami ali z akterji, ki naj bi te informacije posredovali. Pri tem ne smemo pozabiti niti izredne simbolne moči, ki jo imajo pomembni državni veljaki zaradi moči, da s svojim delovanjem, odločitvami in intervencijami v novinarskem polju (intervjuji, tiskovne konference itd.) določajo dnevni red in hierarhijo dogodkov, ki ju morajo časopisi upoštevati (Bourdieu 2001, 63) oziroma jim mediji brez vsakršnega tehtnega premisleka sledijo.

John Street med kontrolne tehnike oblasti na medije šteje:

- cenzuro,
- državno skrivnost,
- oglaševanje,
- regulacijo (Street 2003, 91–92).

Cenzura kot najbolj trda oblika pomeni prepoved objave informacije. Kadar se ji ni

4 Med zadnjimi, bolj odmevnimi poskusi utišanja preiskovalnih novinarjev je bil lanski kazenski pregon novinarke Dela Anuške Delić, obtožene izdaje tajnih podatkov Sove, ki naj bi jih bila uporabila v raziskovalnih člankih o povezavah med člani ekstremistične, neonacistične skupine Blood & Honour s stranko SDS, čeprav je zatrjevala, da je njeno delo temeljilo izključno na javno dostopnih podatkih. Tožilstvo ji je grozilo s tremi leti zapora, ker naj bi objavljala državne skrivnosti. Novinarka je menila, da gre za politično motiviran proces. Ovadbo je namreč vložil Damir Črnčec, ki ga je prva Janševa vlada postavila za načelnika vojaške obveščevalne službe, druga Janševa vlada pa za načelnika Sove (Mladina 2015, 15. april).

treba oglašati in so interesi gospodarja čudežno enaki interesom „informacije“, je še veliko bolj učinkovita (Halimi 2002, 13). Kadar se cenzura^{5 6} manifestira kot upravljanje z informacijami, ki jih oblast pridobiva na načine nesorodne demokraciji in svobodi komuniciranja, s subverzivnimi akcijami (vohljanjem, prisluškovanjem, tajnim opazovanjem, prestrezanjem pošte), in skriva pod krinko državne varnosti, prehaja v državno skrivnost. Posledica državne skrivnosti je propaganda. Selekcija in podajanje vsečnih informacij, izbiranje ukročenih novinarjev, ki jih uporabljajo kot kanale za posredovanje informacij, vnaprej zrežirani intervjuji z oblastniki, za kar so v prvi vrsti zadolžene falange različnih agentov, piarovcev v službah za odnose z javnostmi javne uprave, hodijo po robu propagande oziroma oglaševanja države in njenih voditeljev. Lahko pa država v medije poseže tudi z zakonskimi regulativami (Street 2003, 91–99).

S tem, kako se „v obdobju demokratičnega Leviathana, v katerem ključne dele življenja določajo neodgovorne politične institucije“ (Keane 1992, 92), izvaja politična cenzura, se je podrobneje ukvarjal tudi avstralsko-angleški politolog John Keane in opredelil pet tipov državnega vmešavanja v procese oblikovanja mnenj:

- izredna pooblastila,
- državna skrivnost,
- laganje,
- državno oglaševanje,
- korporativizem.

Prizadevanja vlad, da bi medije ustrahovale in jih podrejele svojim željam s pomočjo navodil, groženj, prepovedi in aretacij, so že preizkušena in znana v zahodnih

5 Ena odmevnejših novinarsko-političnih zgodb o cenzuri v Sloveniji se je zgodila leta 2007. Na cenzuro in politične pritiske na novinarje so mediji opozorili v času vlade Janeza Janše s peticijo, znano pod imenom Peticija 571, ker jo je podpisalo 571 novinarjev. Pobudnika sta bila novinarja Večera Blaž Zgaga in Radia Slovenija Matej Šurc. Zoper podpisnike so člani Janševe SDS vložili kazensko ovadbo zaradi obrekovanja in sramotitve države.

6 Izraziti primer cenzure, vmešavanja v uredniško politiko in pritiske na novinarje uteleša italijanski Mediaset, v lasti nekdanjega predsednika vlade Silvia Berlusconi. Svet Evrope je v svojem poročilu Monopolizacija elektronskih medijev in možna zloraba moči v Italiji leta 2004 ugotovil, da v Italiji obstaja izredno visoka koncentracija na področju radiodifuznih medijev, najvišja v Evropi. Skupina Mediaset je največja zasebna televizijska in komunikacijska skupina v Italiji ter ena od največjih v Evropi in svetu. Skupina nadzoruje televizijske programe (RTI S.p.A.) in oglaševalska podjetja (Publitalia '80), ki glede na obstoječi pravi red kršijo nacionalno zakonodajo in ne spoštujejo odločitev Komunikacijske regulatorne agencije. Poročilo opisuje številne primere konflikta interesov med predsednikom vlade in medijskim lastnikom, ki nastopata v eni in isti osebi, navaja tudi konkretne primere vladnega vmešavanja v uredniško politiko javnega servisa, pritiske na novinarje in cenzuro v primerih kritičnega poročanja o delu vlade, predsednika vlade osebno ali njegovih podjetij (Bašič Hrvatinić, Kučić 2005, 32).

demokracijah. Politične represije v obliki izrednih pooblastil, kot je vnaprejšnje omejevanje informacij in dajanje navodil na prijateljskih klepetih, po telefonu in na čajankah z vladnimi predstavniki, ali cenzura po objavi, ki vključuje prepoved, uničenje, zaplembo gradiva ali tehničnih sredstev in ukinitvev medija, so preizkušene metode. Keane meni, da je dober primer te vrste neposredno mašenje ust medijem, ki ga je med vojno proti Alžiriji prakticirala francoska vlada, ko so ministri novinarje natančno poučevali, kaj lahko poročajo in česa ne, ob tem pa so vztrajali pri strogi zaupnosti teh navodil (prav tam). Bolj skrajne so bile metode ameriških vojakov v Kuvajtu⁷ in Iranu, ko so novinarje aretirali in pretepali, ter ameriške vlade ob napadu na Svetovni trgovinski center in Pentagon, ko so novinarji zaradi predsedniku Georgu Bushu „nevščečnega“ poročanja izgubljali službe⁸ (Štefančič 2005, 145–147).

O politikih že dolgo drži geslo, da jih lahko razumemo le, če jim gledamo pod prste in ne v usta. Celo med njimi samimi velja mnenje, da polovico politike tvori ustvarjanje podob, drugo polovico pa spretnost prepričevanja ljudi, da tem podobam verjamejo, ne glede nadejstva in resnico. Umazani posel laganja je značilna poteza demokratičnih in drugih režimov. Naklonjenost metodam defaktualizacije (Arendt v Keane 1992, 97) pa ima dve obliki. Umetnost političnega laganja je prevzela robustni šarm in parira taktikam dobre volje in spretnega govorjenja oseb za stike z javnostmi. Uporabljajo jo številni vladni predstavniki za tisk in vladni resorji: kritike speljujejo na napačno sled, pomirjajo duhove, novinarje ohranjajo srečne, pripravljajo zgodbe za javno rabo in skrbno pazijo, da so kredibilne, tiskovne konference uporabljajo za sporočanje mnenj

7 Nick Davis piše, da je med posegom ameriške vojske v Kuvajtu v letih 1990 in 1991 prišlo do najbolj skrbno nadzorovane in zlorabljene uporabe novinarjev vse od korejske vojne. Vojni poročevalci so se s pogodbami zavezali, da bodo vsako zgodbo in fotografijo pred objavo dali v pregled in odobritev. Strategija je bila nadaljevanje 12 milijonov dolarjev vredne propagandne kampanje, v kateri so zrežirali zlagano pričanje domnevnih kuvajtskih žrtev pred Varnostnim svetom OZN (Davis 2009, 221).

8 O podobnih metodah v knjigi Bushevo vstajenje piše tudi Marcel Štefančič jr., ki opisuje, da leta 2003, ko sta ZDA in Anglija izvedli invazijo na Irak, ameriški vojaki niso ustavljali le iranskih reporterjev, ampak so aretirali in priprli iranske, turške, izraelske, portugalske in japonske novinarje. Mnoge so pretepli. Redno so vdrali v prostore arabske televizijske mreže al-Džazira, jih razmetavali in preiskovali, nadlegovali reporterje, jim grozili, jih zapirali in pripirali, jim zaplenjali posnete materiale, predvsem posnetke ameriških napadov na civiliste. Redakcijo al-Džazire v Bagdadu so bombardirali in pri tem ubili reporterja. Pod ameriški strelji so padli tudi reporterji televizijske mreže al-Arabija in Reutersa. Ko so ameriški tanki ubili britanskega reporterja Terryja Lloyda uradno poročilo, da je bil žrtev „prijateljskega ognja“, ni utišalo sumov, da je bil napad nanj in novinarsko ekipo nameren. Pentagon je varnost in zaščito zagotovil le tistim reporterjem, ki so bili „embedded“, ki so podpisali pakt, da ne bodo objavljali informacij, ki bi kakorkoli kompromitirale ameriško vojsko in njene operacije. Easton Jordan, eden izmed šefov televizijske mreže CNN, je v Davosu namignil, da ameriški vojaki v Iraku namerno ciljajo civiliste in zatem izgubil službo. Ari Fletcher, tiskovni predstavnik Bele hiše, je po napadu na WTC ameriške novinarje posvaril, da naj pazijo, kaj pišejo in kaj govorijo (o Bushu) (Štefančič 2005, 143–148).

oblastnikov, vprašanja novinarjem sugerirajo vnaprej, nadaljnja vprašanja omejujejo ali prepovedujejo, prioriteto dajejo puhlim temam, naklonjenost novinarjev si kupujejo z zaupnimi, internimi „off the record“, „on background“ ali „deep background“ informacijami, pa tudi s širjenem govoric in dezinformacijami, v skrajnih primerih, ko njihovo laganje in manipulacije ne uspejo, pa odrežejo, odrečejo dostop do uradnih virov informacij (Keane 1992, 97–98).

Umetnost političnega laganja se je odela v tehnokratske metode reševanja problemov, napaja se iz modelov in hipotetičnih scenarijev. Zapre se v lastno hišo domnev, zapahne vrata in zastre okna. Do zdravega razuma čuti odpor in sovraži naključja. Mnenja odklanja kot primitivna, opredeljuje se za sofisticirano preračunljivost. Moč črpa iz možganskih trustov, svetovalcev, formul in maratonskih informacijskih kampanj. Govori psevdoznanstveni jezik, ki poenoti in navidez osmisli najbolj nezdružljive situacije, dogodke in osebnosti (prav tam).

Propagandni aparat

Oče slovenske komunikologije France Vreg (2000, 116–117) politično propagando definira kot „obliko komuniciranja, s katero komunikatorji ali skupine zavestno, namensko, načrtovano in organizirano oblikujejo propagandne projekte in sporočila (simbole in ideologeme), s katerimi oblikujejo in nadzorujejo mnenja in stališča ciljnega občinstva oziroma vplivajo na spremembo njihovih stališč.“ Za propagando pa meni, da

/.../ uporablja in zlorablja model prepričevalnega komuniciranja o medsebojni odvisnosti in recipročnosti, da bi ustvarila videz enakopravnega, obojestranskega komuniciranja in zadovoljevanja potreb in interesov občinstva. Dejansko pa je to komunikacijski mehanizem, ki nas prisiljuje, da sprejmemo kolektiven vzorce mišljenja. Sugerira in vsili verovanja in stališča, ki spreminjajo politično vedenje ter celo verska in politična prepričanja (Vreg 2000, 116).

Jowett in O'Donnell (1992, 8–13) sta opredelila tri oblike propagande:

- *bela* - prihaja iz vira, ki je pravilno identificiran, informacija in sporočilo sta resnična,

- *siva* - ponuja prilagojeno resnico, podatki so izbrani glede na namen sporočila in ciljno občinstvo, neprijetnosti, slabe stvari so zamolčane, dobre stvari, dosežki pretirano izpostavljeni, vir ni nujno naveden pravilno, točnost informacij je delna, vprašljiva,
- *črna* - vir je lažen, širi laži in poneverja, deluje po Machiavellijem načelu, da cilj posvečuje, opravičuje uporabljena sredstva.

Večina teoretikov in poznavalcev, ki imajo (ne)posredne izkušnje na propagandnem področju, v zvezi s propagando navaja, da so zanjo značilne psihološke manipulacije (Ellul v Vreg 2000, 117), sejanje neresnic, napačnih sklepov, spodbujanja k nasilju (Bryce prav tam), da je propagandni proces podoben indoktrinaciji (Fichter prav tam), pogosto zahaja v verbalna pretiravanja, čustveno rabo jezika in vzbujanje čustev, tudi nacionalnih oziroma takšnih, ki vzbujajo občutek pripadnosti nacionalnemu ali lokalnemu okolju, fraze, da je vse v politiki storjeno v dobro in v interesu državljana.

Francoski teoretik Jean-Marie Domenach je izoblikoval pravila propagandnega delovanja, ki so značilna predvsem za politično sfero:

- *poenostavljanje* (simplifikacija), pomeni poenostavitev političnega programa in oblikovanje učinkovitega gesla, slogana ali parole,
- „*sovražnik*“, pomeni ideološko izključitev vseh konceptov, ki niso skladni s protežiranim konceptom,
- *povečevanje ali defiguracija*, predstavlja poudarjanje, poveličevanje enega vidika, usmerjanje resnice, prikazovanje črno-belega sveta, podajanje polresnice, dezinformacij,
- „*orkestriranje*“ je sinhronizirano ponavljanje istih, komplementarnih tem, vsebin, idej z besedo, sliko in zvokom,
- *kohezivnost* (integrativnost) in „*okuženje*“ temeljita na konformizmu, kolektivnem vedenju, navadah, normah, pritiskih skupin, agitiranju,
- *transfuzija* propagandne cilje gradi preko poznavanja arhetipskih vzorov, mitov in fantazem ljudi,
- protipropaganda je preračunljivost, kako uničiti nasprotnikovo propagando ali nasprotnika, pri čemer so taktike odkriti in napasti nasprotnikove šibke točke, poudariti protislovja nasprotnika, osmešiti nasprotnika v očeh javnosti in

mistificirati situacijo (Domenach v Vreg 2000, 120–121).

Ker politiki verjamejo v moč medijev, kar jih motivira k pojavljanju v medijih (Cohen in drugi 2008, 311), in verjamejo, da imajo mediji ključno vlogo pri doseganju njihovih političnih ambicij bodisi v predvolilnih postopkih ali kadar želijo obdržati položaj (Mayhey v Cohen in drugi 2008, 333), množični mediji pa postajajo vse bolj ekskluzivni in monopolni posredniki komuniciranja med državo in javnostjo, politiki in drugi vladajoči poskušajo to moč izkoristiti in jih uporabiti kot sredstvo legitimacije svojega delovanja (Vreg 2000). Politiki so namreč prepričani, da je vloga medijev signifikantna in da so volivci v mediatizirani dobi manj naklonjeni ali sploh ne podpirajo kandidatov, če jih ne poznajo preko medijev (Just v Cohen in drugi 2008). Moč, ki jo imajo novinarji, izvira iz dejstva, da politiki in njihovi svetovalci potrebujejo medije, da jim servirajo politične mite, identitete, zgodbe, vizije in prepričanja. Ni presenetljivo, da politiki sistematično iščejo simbiotske odnose z novinarji. (Ingham v Louw 2005, 90–91). Najboljši način za izkoriščanje moči medijev in pritegovanje pozornosti javnosti je propaganda, čeprav je prva funkcija medijev nadziranje vlade, vladajočih in opozicijskih strank, podjetnikov, skratka vse politične in ekonomske elite. V tem smislu imajo mediji ambivalentno vlogo, saj morajo odsevati in braniti voljo javnosti, hkrati pa ohranjati dobre stike z vlado in njenimi institucijami, ki so pomemben vir informacij (Vreg 2000, 86).

5 VLADAJOČI IN NJIHOVI PRITISKI „NA TERENU“

Če strnemo, elito sestavljajo povezani, dobro organizirani ljudje, ki so na takšnih položajih, da sprejemajo odločitve, pomembne za družbo in okolico, ker imajo za to primerni kapital, posebne možnosti in orodja, ki jih lahko uveljavljajo po svoji volji, četudi niso v skupno dobro. V prejšnjih poglavjih smo predstavili koncepte elita, omrežje, kapital, moč in njihovo prepletenost, povezanost. Zato se bomo v praktičnem delu podali v osrčje naloge – predstavitev zapletenega mariborskega establišmenta, kdo so bili člani okoli središčnega akterja Franca Kanglerja in kako so delovali. Da bi bralec lažje sledil, poskušamo loviti kronološko dimenzijo. Analiza bo slonela predvsem na objavljenih prispevkih novinarjev Večera, Dnevnika in Dela, ki so sledili normativni novinarski paradigmi, zlasti v smislu „psov čuvajev“ oziroma nadzornikov oblasti. Prepoznavali so vladajočo ideologijo in njene stranpoti na lokalni sceni in o tem obveščali javnost. Osvetljevali so tiste temne dele stvarnosti, ki so bili prikriti ali izkrivljeni, kot javni kritiki pa zapirali razkorak med javnim in zasebnim (Vreg 2000, 220). Za to pa so bili kaznovani z različnimi pritiski.

5.1 Župan Kangler in njegovo omrežje

Prvi mandat od leta 2006 do 2010

Franco Kangler je bil eden bolj prepoznavnih članov Slovenske ljudske stranke in pred županovanjem mestni svetnik ter državnozborski poslanec. „Bližina novinarjev mu je zmeraj ugajala, rad stopi pred kamere in mikrofone“, je o njem zapisal novinar Dnevnika Tomaž Klipšteter. Ko je postal poslanec, se je novinarjem znal pohvaliti, da ima tudi sam izkušnje z žurnalizmom, saj je kot tajnik občine Duplek nekaj časa urejal občinsko glasilo. „Čeprav njegov močan narečni naglas razkriva, da je odraščal na štajerskem podeželju, rad poudari, da je čisti Slovenec, po očetu in materi, Mariborčan, rojen v tamkajšnji porodnišnici.“ Osnovno šolo je obiskoval v Dupleku in šolanje nadaljeval na Srednji kadetski šoli v Tacnu. Poklicno pot je začel v organih za notranje zadeve, najprej kot miličnik, nato kot kriminalist. S študijem ob delu je zaključil šesto stopnjo pravne izobrazbe⁹ Za tem se je zaposlil na delovnem mestu tajnika občine

9 Potem ko je Franc Kangler leta 2008 diplomiral na visoki poslovni šoli Doba in pridobil naziv

Duplek, v kateri je županoval njegov „mrzli“ sorodnik in strankarski kolega Janez Ribič. Leta 2002 je vstopil v mestni svet, kjer je ostro kritiziral takratnega župana Borisa Soviča (Klipšteter 2016, 30. januar). Štiri leta kasneje je razgalil svoje še višje ambicije in se pod sloganom „S srcem za Maribor“ potegoval za župana Maribora. Kampanja, v kateri je kot kandidat mimoidočim in potencialnim volivcem podarjal jabolka, se mu je obrestovala in postal je župan mariborske občine. S pridobitvijo ene najbolj ključnih pozicij v hierarhiji lokalne skupnosti je postal vladajoči, del elite, in dobil je moč in instrumente za odločanja z implikacijami na družbo.

V krilatici „S srcem za Maribor“ in jabolkih lahko prepoznamo nekaj tipičnih pravil propagande, ki želi prodreti do najglobljih slojev človeške psihe, učinkovati na podzavestno strukturo človeka ter postati totalitarna, v političnem prostoru pa jo zanima dominantnost. Zato uporablja prikrita dejstva, aktivira mitsko zavest, provocira iracionalno in je po svojem bistvu nasprotje konceptiji človeka kot racionalnega bitja, ki je sposobno svobodno razmišljati in odločati o svojem bistvu. Sporočilo „S srcem za Maribor“ sprejemalcu posreduje *psihološko korist*, v smislu občutka (samo)vrednotenja in zaupanja vase, močne lokalne zavesti, pripadnosti Mariboru in identitete z okoljem, kjer se združujeta urbano in ruralno. Za slogan je značilna tudi simplifikacija, saj je besedilo preprosto, in poudarjanje čustev oziroma čustvena raba jezika, ki je v propagandi zelo učinkovita.

Klipšteter (2016, 30. januar) v portretu Franca Kanglerja zapiše: „Opozorila poznavalcev slovenske politične arene, da je Maribor dobil volka v ovčjem kožuhu, so bili preslišani. Najprej je javnost začelo vznemirjati politično kadrovanje na občini in v njenih podjetjih, za enega prvih večjih škandalov pa je oktobra 2007 poskrbela občinska donacija novoustanovljeni zasebni univerzi Kanglerjevega strankarskega kolega Ludvika Toplaka“, ki kot doktor pravnih znanosti, profesor, član Slovenske kmečke zveze, predhodnice Slovenske ljudske stranke, poslanec, rektor Univerze Maribor in predsednik visokošolskega zavoda Alma Mater Europea – Evropski center Maribor ustreza Bourdieuevi definiciji akterja s kulturnim in socialnim kapitalom. Toplaka je župan Kangler leta 2012 nagradil tudi s podelitvijo naziva častni občan Maribora.

diplomirani ekonomist, Dnevnik pa je štiri leta kasneje razkril, da je diplomsko delo plagiat, so mu ta kulturni kapital oziroma naziv odvzeli in na Dobi preklicali diplomo.

Omrežja se je širilo tudi k akterjem, ki so posedovali ekonomski kapital. Franc Kangler se je leta 2008 začel zbliževati z ambicioznimi gospodarstveniki, na hitro je zagnal spremembo lokacijskega načrta na območju pod Mariborskim Pohorjem, s katero bi gradbenemu podjetju MTB Blaža Mlinariča omogočil velikopotezni, večmilijonski turistični projekt imenovan Pohorske livade in izdaten zaslužek. Podjetje MTB, ki mu je občina omogočala interne informacije, v Kanglerjevi eri pa mu je promet skokovito rasel, je igralo glavno vlogo pri več spornih javnih nepremičninskih projektih: preprodaji zemljišč na lokaciji bodoče toplarne, pri gradnji lutkovnega gledališča in postavitvi Doma pod gorco, objekta za starostnike. Poslovno sodelovanje pa se je širilo tudi v zasebno sfero. Kot je razkril Večerov novinar Aljoša Peršak, sta zakonca Kangler od MTB kupila stanovanje, ki naj bi bilo delno poplačano s tem, da je bil gradbinec MTB na javnem razpisu za večmilijonsko investicijo v obnovo lutkovnega gledališča kljub ne najnižji ponujeni ceni prvoizbrani izvajalec (Peršak 2012č, 20. november).

Novinar Klipšteter ugotavlja, da je „Prav sumljivo favoriziranje in klientelistična pomoč mariborskim gradbincem vzbudila radovednost kriminalistov“, da so začeli preiskovati njegov modus operandi, „vendar so se znašli pred težko nalogo. Kangler in njegovi prijatelji so imeli namreč odlične povezave na policiji, v tožilstvu, na sodiščih in v tajnih službah. Poleg tega je bil župan dovolj prekaljen, da ni pušchal papirnih sledi, vse ključne odločitve je prepuščal podžupanom in mestnemu svetu“ (Klipšteter 2016, 30. januar), deloval je kot tista pretkana, zvita, manipulativna in preračunljiva skupina elite, ki jo Pareto imenuje lisice. Kanglerjevo izkazovanje nenavadne naklonjenosti do kriminalistov, ki jo lahko razumemo z vidika ohranjanja in krepitev zavezništov in koristi med člani omrežja, je verjetno potrditi skozi nenavadno boniteto, saj je občina omogočila 19 policistom, da so dobili dovolilnice za brezplačno parkiranje na parkirišču na dvorišču občinske stavbe v centru Maribora.

Drugi mandat od leta 2010 do 2012

Franc Kangler je za župana znova uspešno kandidiral leta 2010. Njegova javna podoba in politična propaganda sta ostali nespremenjeni, še vedno je igral na staro vižo „S srcem za Maribor“, izkazoval je preprostost, dostopnost in simpatijo do občanov, volivcem je podeljeval sončnice, ki so rasle na njegovem posestvu. V smislu, do kod sežejo metode politične propagandne in kako prevratnih prijemov je sposobna, je

zanimivo osvetliti dogajanje okrog kohezivnosti njegove politične kampanje, ki je vključevala dijake. Na spletnem portalu Facebook so srednješolce snubili k plačljivi politični agitaciji, za nošenje Kanglerjevih promocijskih izdelkov so dijakom ponujali 50 evrov. Komunikolog Oliver Vodeb je v tovrstni agitaciji prepoznal popolno odsotnost politične kulture in etike, zlorabo otrok za osebne in politične namene in grob vdor v javni prostor, kot je šola, ki je kandidat očitno ne razume kot avtonomnega prostora, namenjenega vzgoji za demokratično državljanstvo (Vodeb v Ambrož 2010b, 7. oktober).

Močne elitistične težnje političnega razreda se po Bottomorju izražajo v različnih oblikah:

- v postopnem spreminjanju strankarskih predvolilnih kampanj v medijske cirkuse, v katerih je vloga voditelja obdana s kar se da veliko blišča in „karizme“,
- v rednem sklicevanju „vrhunskih srečanj“, na katerih naj bi se voditelji domnevno resno in učinkovito posvetovali o rešitvah za (globalne) probleme, a so v resnici sami medijske prireditve,
- v nagnjenost k vse večji centralizaciji oblasti v marsikateri stranki, kar povečuje vlogo določenega voditelja ali vodilne skupine, pri tem pa zmanjšuje možnost članstva kot takega, da bi izražal alternativna stališča oziroma sprožalo globlje razprave o usmeritvi,
- v odporu do sprememb volilnega sistema, s katerim bi dejansko zagotovili zastopanost relevantnih manjšinskih skupin na oblasti,
- v splošni sovražnosti do družbenih gibanj, ki so se angažirala in pridobila vpliv zunaj področja strankarske politike (Bottomore 2014, 161).

Avstrijski tednik Falter je leta 2009 županu Francu Kanglerju dal vzdevek „šerif“ in primerjal njegov (ne)občutek za slovnico, često prisotno v njegovem javnem govoru¹⁰, z

10 V analizi Kanglerjevih govorov so bili prepoznani številni jezikovni spodrsaljaji: pogosta napačna uporaba besed, ponesrečena uporaba tujk, vračanje oziroma navezovanje na eno in edino temo v govorih, skratka, defiguriranje, povečevanje enega vidika, neučinkovita in pomanjkljiva tvorba javnega govorjenja. A ljudje so se zabavali na račun njegove politične folklore in nerodnih izjav, ki se jih je prijela oznaka „kanglerizmi“: „Borci so se preko borbe borili“, „Jaz verjamem v to, kar tudi rečem“, „Na bregu leve in desne Drave“, „Časopis bo izhajal v slovenščini in avstrijsščini“, „Merjasec, če želite, je vreden od 5 do 6000 evrov, ker je kapitalski“, „Religiozno bomo kontrolirali avtobusne vozovnice“, „Smo se temeljito posvetovali s pravnimi in strokovnimi strokovnjaki glede pravnega mnenja“, „Sam osebno

(ne)občutkom za pravila demokracije (Jaušovec 2009, 1. april). Vendar je, kot ga je portretiral Klipšteter, „v gradnjo nepremišljenih, megalomanskih projektov in razkošnih krožišč zagledani župan nadaljeval kot dotlej, zaslepljenega s privilegiji oblasti niso strezile niti prve kazenske ovadbe zaradi suma zlorabe uradnega položaja in pravic“ (Klipšteter 2016, 30. januar), skupno si jih je prislužil 18. Medtem ko je ekipi projekt Evropska prestolnica kulture 2012 nekako le uspelo izpeljati, je slabo načrtovana in finančno preračunska Univerzijada propadla še pred začetkom.

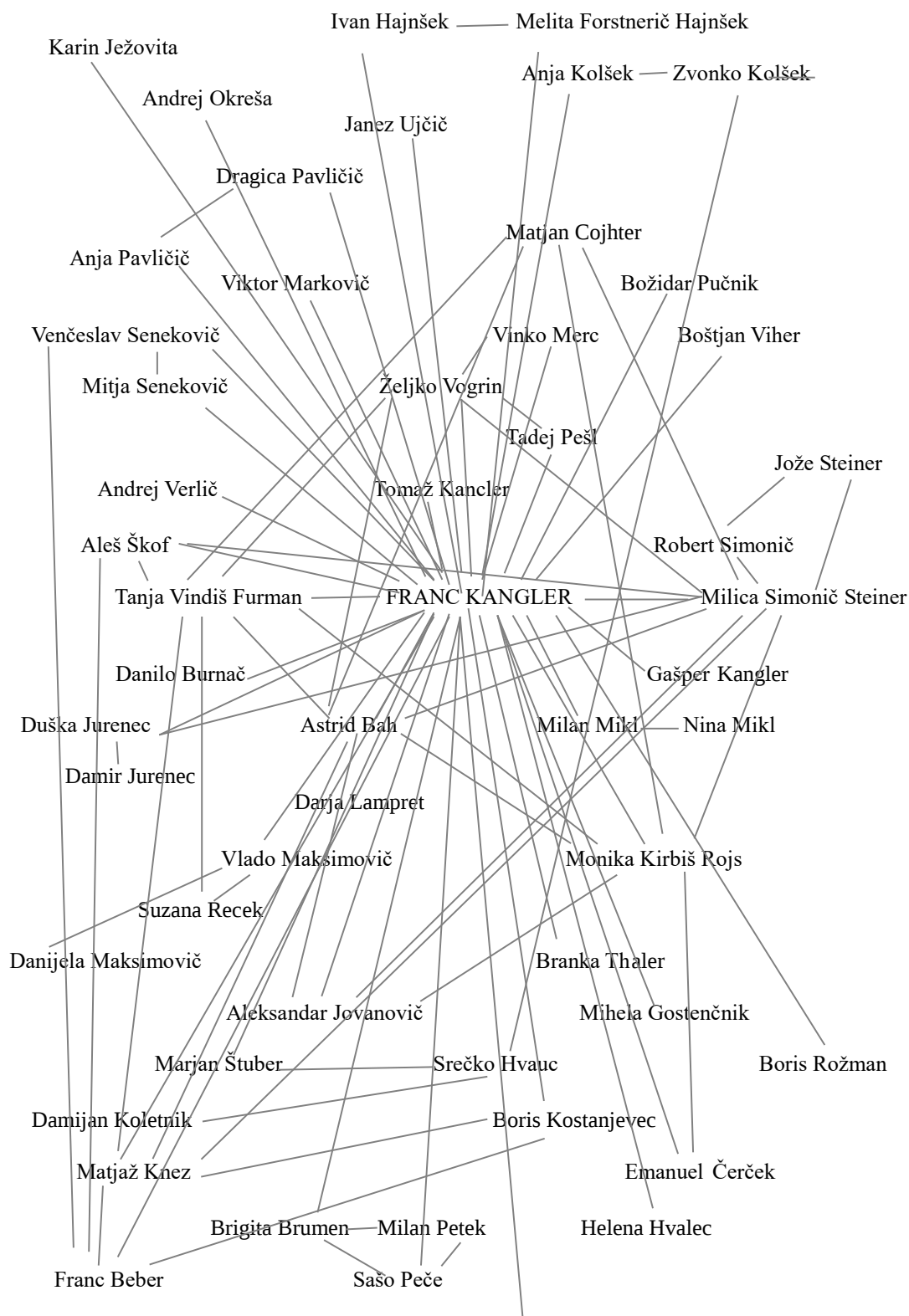
Ob članku v tedniku Mladina pod naslovom Evropska prestolnica korupcije o sumljivih štajerskih poslih je antropologinja Vesna Vuk Godina razmišljala o Francu Kanglerju kot avtentični hrbtni strani Maribora, ki je utelešenje iracionalnega v politiki:

/.../ Ves čas artikulira enega temeljev mariborske identitete, namreč ideologijo drugorazrednosti v odnosu do Ljubljane. To dela jasno, vidno in sistematično.
/.../ Ljudje ga vidijo kot glasnika svojih krivic in svojih pravic. Kot nekoga, ki artikulira njihove travme in zahteve. /.../ Njegov položaj in moč nista odvisna od programa in od sposobnosti, od tega, kaj od svojega programa uresniči in česa ne. /.../ Njegova moč je v tem, da je glasnik travm in krivic, ki se godijo tistim, ki mislijo, da se jim godijo, nekaterim se pa res godijo. /.../ Navdušenje nad njim, neprijetno spominja na navdušenje, ki so ga poenoteni Srbi namenjali bombardiranju Beograda. Skratka, vonj po totalitarnosti torej (Godina v Mekina 2011, 13. maj).

Leta 2012 je Večer sestavil t.i. Kanglerjevo hobotnico oziroma omrežje ljudi (glej Tabela 5.1), ki so v času njegove vladavine, zato ker so imeli ustrezni socialni kapital, prijateljsko ali politično izkaznico (zlasti Slovenske ljudske stranke), prišli do zaposlitev, plačanih položajev v nadzornih svetih ali poslov v javnih institucijah in podjetjih. Bottomore meni, da kadar se na oblast povzpne politična stranka, vzpostavi nekaj, kar bi lahko označili za sistem elitistične vladavine in omrežje nižjih funkcionarjev (Bottomore 2014, 156). Večer je to predstavil in ilustriral.

imam v sebi veliko zadovoljstvo, da bo mesto Maribor kulturno evropsko središče in da bo vsa Evropa z svojim kulturnim očesom leta 2012 ozrta v samo mestno središče in mestno dogajanje“, ipd. (Bertoncelj 2010, 65–69). K temu lahko dodamo še značilno govorjenje o sebi v tretji osebi ednine, kot na primer „Župan ve, kaj mesto čuti“, pogosto verbalno pretiravanje in čustveno, heroično govorjenje, da vse počne v interesu mesta in meščana, kar na občinstvo učinkuje tako, da vzbuja močnejše verovanje kot mile trditve (Vreg 2000, 164).

Tabela 5.1: Kanglerjevo omrežje

Če nanizamo le nekaj akterjev Kanglerjeva omrežja in bonitet, ki so jih bili deležni, so to: direktorica mestne uprave Milica Simonič Steiner. Njen mož je dobil službo v Športnih objektih Maribor, brat v Nigradu. Kanglerjeva strankarska kolegica Tanja Vindiš Furman, direktorica stanovanjskega sklada in prokuristka Doma pod gorco, kjer so dobili službo njena sestra, stric in prijateljica. Omenimo še, da Kangler, Simonič Steinerjeva in Vindiš Furmanova prihajajo iz Dupleka. Podžupanja Astrid Bah, ki so jo po hitrem postopku zaposlili pri stanovanjskem skladu. Ivan Hajnšek je zasedal najvišje položaje v (občinskem) gospodarskem sistemu (bil je direktor Snage, Marproma in azila) in preko zasebnega podjetja dobival različne javne posle, Kanglerju je podaril kamero, da jo je postavil v ptičjo hišico in nadzoroval dogajanje na svojem posestvu v Dupleku. Če spomnimo, hišica s kamero je postala „slavna“ leta 2011 ob aretacijah več ljudi iz vrha mariborske politike in gospodarstva zaradi obsežne kriminalistične preiskave gospodarskega kriminala in korupcije. Vedeževalka Karin Ježovita, ki je s ponarejenim priporočilom dobila stanovanje stanovanjskega sklada. Podžupan Milan Mikl je prišel v nadzorni svet Snage in Marifarma, njegovo hčerko so zaposlili v redarstvu. Eselesovec Matjan Cojhter je dobil direktorsko mesto v Domu pod gorco, nadzorniško v Zimu in Marifarmu. Vodja kabineta župana Duška Jurenec je postala prokuristka Farmadenta z direktnim Kanglerjevim ukazom, kot je v intervjuju za Dnevnik povedal direktor Farmadenta Leopold Donko: „Z gospodom Burnačem sva bila poklicana v županovo pisarno. Rekel nama je: Jutri se bo v Farmadentu zaposlila Duška Jurenec“ (Klipšteter 2012, 22. marec), Jurenčeva je bila tudi članica nadzornih svetov Marifarma, Nove KBM in Pogrebnege podjetja Maribor. Njen brat je postal pomočnik direktorja Marproma, od podjetja njenega zasebnega partnerja pa je stanovanjski sklad kupil službeni stanovanji po visoki ceni. Življenjska sopotnica Vlada Maksimovič, Kanglerjevega sodelavca že pri policiji, je dobila službo pri stanovanjskem skladu, Maskimovičeva hčerka v občini. Kanglerjev policijski kolega Viktor Markovič je postal šef redarstva (Ambrož, Peršak 2012, 13. oktober).

Po objavi Kanglerjevega omrežja se je župan odzval s pismom na spletni strani občine in avtorjema članka pripisal permanentni negativizem in poseganje v človekove pravice (Kangler 2012, 14. oktober). Kot odziv na Večerov članek je objavil tudi fotografijo

sebe v predpasniku, kako v kuhinji občinskega Doma pod gorco, doma za starostnike, v loncu daje ogromno morsko hobotnico (Večer 2012, 26. oktober). Filozof Boris Vezjak, konsistentni reflektolog mariborskega miljeja, meni, da nekdo, ki zlorablja humor, da predstavi svoje delovanje kot brezmadežno, pušča za sabo indice, da ni brezmadežen. Nekdo, ki uporabi humor, da bi se opral krivde, govori o svoji izprijenosti. Cinizem, ki ga je bilo prepoznati v Kanglerjevi potezi, želi biti prezirljiv, kadar gre za politični „infotainment“, pa je retorični trik za najširše množice, manipulira in vara s figo v žepu. Njegov kredo je zavedanje nepravilnega početja, ki pa ga politiki kljub temu počnejo. Politike, ki se zateka v plehki populizem, bi se morali bati, meni Vezjak. Instrumentalizacija manipulativnega populizma ponuja votlo formo z všečno humorno, vulgarno in cinično vsebino, dovolj razpuščeno, da je ljudska. Za cirkuško retoriko tiči narcisoidnost in izključno želja biti priljubljen in všečen ljudem. Državljeni pa ne bi smeli tolerirati komedij in komedijantov v politiki, zlasti ne, če na ta način nadomeščajo resne argumente in odgovore (Vezjak 2010, 223, 408–409).

Kanglerjev diskurz so spremljali povišani, glasni toni, občasno udarjanje po mizi, povsem jasna novinarska vprašanja, zanj neprijetna, je označeval za provokativna ali žaljiva, je ob intervjuju z njim zaznal Delov novinar Rok Kajzer, v vseh aferah je zavračal posredno ali neposredno odgovornost in v spodletelih projektih iskal krivca v zunanjem sovražniku (Kajzer 2012, 28. maj). Obvladal je metodo „spina“, znal se je izogniti odgovoru s preusmerjanjem pozornosti na drugo temo, sivo propagando s podajanjem prilagojene resnice, iskal je zunanjega sovražnika. Prepričeval je namreč, da je za propad univerzijade kriva vlada, „če bi jo gostili v Ljubljani, problemov ne bi bilo“. V novoletni želji za leto 2012 si je zaželel: „Naj mračne sile pustijo mesto pri miru in se usmerijo kam drugam“ (Kangler v Peršak 2011, 28. december).

Vezjak ugotavlja, da je politična paranoja, ki jo preveč izenačujemo z medicinsko diagnostiko in pozabljamo, da je njen sestavni del konspirativno mišljenje, saj se hrani z občutkom krivice in jezo, postala integralni del slovenske kulture. Paranoidni stil se izraža v treh potezah: v vročičnem pretiravanju, sumničavosti in konspirativni domišljiji (Hofstadter v Vezjak 2010, 21). Teorije zarote postajajo dominantne oblike racionalnosti. Paranoja ni samo zanikanje racionalnosti, ni samo forma iracionalnosti, ampak se na neki točki vzpostavlja kot tudi kot racionalnost sui generis. Nato začne funkcionirati kot univerzalni vzorec in se prelije v vse sfere produkcije znanja in

ravnanja. Ni več neka metoda, postane običajno trajno stanje stvari in duha. Generirajo jo predvsem politika in njeni izvršilni, predvsem strankarski aparati, zelo dobro se je integrirala v vsakodnevni pogon političnega mišljenja, strategij in delovanja, očitno je postala dobitna in zmagovalna kombinacija, ki prinaša dobre rezultate med ljudmi in zvišuje ratinge. Čezmerna uspešnost manipulacij, laži in videzov, volja do potvarjanja zgodovine, demonizacija oponentov kažejo na voljo dela politike, da na ta način manipulira z nami (prav tam, 17, 19).

Usodni udarec županovanju Franca Kanglerja so zadali radarji. Javno-zasebno partnerstvo z Iskra Sistemi je predvidevalo, da bi se 15 let na račun tega ljubljanskega podjetja stekalo 92 odstotkov vseh glob, ki bi jih plačali ujeti v radarje, nameščene po vsem mestu, merilniki hitrosti pa so Mariborčane razjarili in pognali v proteste na ulice. Kmalu so ga začeli zapuščati tudi dolgoletni politični zavezniki. Iz Slovenske ljudske stranke je bil zaradi mnogih kazenskih ovadb, ki so ga bremenile različnih kaznivih dejanj, nespoštovanja institucij pravne države in škodovanja ugledu stranke, izključen. Decembra 2012, po najbolj množičnih demonstracijah, na katerih je policija odvzela prostost 119 ljudem, je Franc Kangler odstopil in s propagandistično frazo, da vse, kar dela, dela v interesu ljudstva, napovedal, da se bo še naprej boril za dobro Maribora. V naslednjih letih se je z angažiranjem odvetnikov predvsem boril, da se izogne zaporni kazni, izpostavljal se je kot žrtev, politično preganjani nedolžnež in koval svoj povratak. Zaradi podelitve stanovanja stanovanjskega sklada vedeževalki Karin Ježovita sta bila Ježovita in Kangler obsojena, Kangler je že prejel vabilo v zapor, vendar se mu je izmikal z zdravniškimi potrdili, vrhovni sodniki pa so zaradi procesnih napak sodbo razveljavili in vrnili v ponovno sojenje na prvostopenjsko sodišče, v katerem je tožilstvo obtožbo umaknilo (Planinšič 2016, 7. april).

Strateški povratak leta 2014

Leta 2014 se je Franc Kangler znova reaktiviral. Na lokalnih volitvah se je pod okriljem Županove liste potegoval za županski položaj v Mariboru, vendar je bil poražen. Svoje ime in imidž si vodja prireditev in evropskih projektov pri Radiu–Tedniku Ptuj, kjer je zaposlen od oktobra 2015, poskuša oprati zlasti preko Odbora 2015 za človekove pravice, na čelu katerega formalno nastopa Željko Vogrin, mestni svetnik, nekdanji miličnik in načelnik Upravne enote Maribor, ki mu je Kangler leta 2012 podelil bronasti grb Maribora. Civilno združenje Odbor 2015 se ukvarja s pravicami zgolj enega

človeka, Franca Kanglerja. Deluje strateško in taktično, propagando gradi na *orkestriranju*, *sinhronem ponavljanju* istih tem (Kanglerju kot nedolžni žrtvi), *defiguraciji*, s tem, da prikazuje črno beli svet, in išče sovražnika (med sodniki, politik in novinarji). Odbor novinarjem redno pošilja sporočila za javnost, občasno skliče *tiskovno konferenco*. Med vladajoče pa se Kangler poskuša pribiti s pomočjo letos ustanovljene Nove ljudske stranke Slovenije.

S tem orisom delovanja Franca Kanglerja kot župana smo zajeli tematiko kompleksnosti politične elite v lokalnem okolju. Preko političnega marketinga in propagande smo skušali ponazoriti metode vpliva oziroma kontrolne tehnike, s katerimi si je v krepitvi svojega gospostva vladajoča elita, pretežno (i)zbrana iz Slovenske ljudske stranke, prizadevala obvladovati javnost, seveda tudi medije, katerim se bolj izčrpno posvečamo v nadaljevanju. Poskušali bomo seči pod lupino in predstavili nekaj njihovih trdih in mehkih „udarcev“. Gre za vprašanja, katerim pritiskom so bili izpostavljeni novinarji in kakšni so ti pritiski bili.

5.2 Metode pritiskov Kanglerjevega omrežja

Surova propaganda je stara sopotnica vsake oblasti. Pridno in pred javnostjo prikrito izrablja množične medije za širjenje različni dvomljivih zgodb, ob tem pa po tihem spreminja pravila, ki so jo nekoč omejevala in tako predstavlja še grožnjo resnicoljubnemu novinarstvu. (Davis 2009, 206) Novinarstvo pa ni le stvar samih novinarjev, temveč zadeva vsakogar, od informacij in mnenj, za katere skrbi dobro novinarstvo, so odvisne uspešne demokratične družbe. Hargreaves pravi; če pokvarite te, pokvarite vse (Hargreaves 2007, 25). Poglejmo, kako je mariborska oblast poskušala spreminjati pravila in sokreirati Večer in Dnevnik in pritiskala na njune novinarje.

5.2.1 Prijave na Novinarsko častno razsodišče

Pogosti ukrep zoper novinarje je Kanglerjevo omrežje izkazovalo s prijavi na Novinarsko častno razsodišče, samoregulativni organ sindikata in Društva novinarjev Slovenije, ki skrbi za spoštovanje profesionalnih novinarskih načel in v primerih prijav izdaja razsodbe ali stališča, kratka mnenja, ki nimajo značaja sodb ali odločb, s

katerimi bi se izrekale sankcije, ali bi lahko bila podlaga tožnikom za nadaljnje sodne postopke. Razsodbe torej nimajo značaja pravnih zavez, ampak etičnih. Bistvo v tem je, da institucionalni pritiski postavijo jasne omejitve za posameznikovo dejanje in tudi pomagajo oblikovati posameznikov občutek za odgovornost. (Trapp v Jontes 2010, 109) Racionalizem moderne dobe novinarsko etiko, ki je opredeljena z normami zaželenega novinarjevega ravnanja, normativno upoveduje v etičnih kodeksih. Številni novinarski kodeksi po svetu obsegajo merila, v skladu s katerimi naj bi novinar deloval in ki naj bi olajšala njegovo odločanje in ravnanje. Pomembnost pa jim pripisuje zlasti postmoderno novinarstvo, ki v temelj postavlja etično obličje utemeljeno v osebnem odnosu in v odgovornosti do drugega, novinarja pa vidi kot etični subjekt (Poler Kovačič 2005, 249, 257).

Ključni pritisk, ki ga tukaj lahko identificiramo, je *javno pritoževanje* oziroma *diskreditiranje*. Ost pritoževanja je bila pretežno usmerjena na novinarje Večera, zoper katere je bilo v letih od 2009 do 2012 podanih sedem prijav, nad Dnevnikovim pisanjem so se v tem obdobju pritožili dvakrat, enkrat ob poročanje Kanala A in enkrat ob prispevek mariborske lokalne televizije Net FM. V sedmih prijavah, v katerih so bili novinarji Večera obtoženi, da so skupno zagrešili 17 napak oziroma 17-krat kršili novinarski kodeks, je Novinarsko častno razsodišče ugotovilo, da je bil kodeks kršen zgolj v enem primeru, kršen je bil le en člen kodeksa. V dveh Dnevnikovih primerih, ko je bila novinarju prvič očitana kršitev šestih členov kodeksa, drugič pa sedmih členov, je bil rezultat podoben, Novinarsko častno razsodišče je ugotovilo kršenje zgolj enega člena kodeksa v enem primeru. Najpogosteje, v kar štirih Večerovih primerih, je novinarje prijavil Javni medobčinski stanovanjski sklad Maribor oziroma njegova direktorica Tanja Vindiš Furman, članica Slovenske ljudske stranke. Povzemamo nekatere pritožbe in stališča Novinarskega častnega razsodišča:

Javni medobčinski stanovanjski sklad Maribor je novinarju Aljoši Peršaku očital, da je v članku „Lepo je biti Astrid Bah“, objavljenem 24. januarja 2012, in v članku „Bahova je imela pogoje“, objavljenem 25. januarja 2012, navajal netočne informacije in z nekorektnim, osebno žaljivim predstavljanjem dejstev, saj naj bi bilo navajanje, da Astrid Bah ni izpolnjevala pogojev, ko je dobila službo na stanovanjem skladu, neresnično. Stanovanjski sklad je ob prvem članku zahteval popravek, ki ni bil objavljen, ker je bil daljši od izvirnega besedila (kar brani tudi zakon o medijih). Na

dan objave članka, torej 24. januarja 2012, je izključno zaradi Večerovega članka sklical *tiskovno konferenco* - torej je uporabil še eno metodo vpliva na novinarje in usmeril, sokreiral dnevni red in posredno vsebino medijev, kjer je predstavnike različnih medijev informiral in prepričeval, da je Bahova, ko je zasedla delovno mesto, za to izpolnjevala pogoje. Večer je s tiskovne konference poročal, novinar je napako popravil v članku, ki je bil objavljen dan kasneje (25. januarja 2012), a je pri tem zapisal, da mu je stanovanjski sklad pri zbiranju informacij za prvi članek posredoval napačne oziroma pomanjkljive podatke. Stanovanjski sklad s tem ni bil zadovoljen in je podal pritožbo. Utemeljitev novinarja Novinarskemu častnemu razsodišču, da mu je sklad zamolčal nekaj bistvenih informacij – lahko bi ga opozorili, da so navedli tarifni razred in ne izobrazbene stopnje, celovit odgovor so podali šele kasneje v zahtevku za objavo popravka, je razsodnike prepričala in v njegovem poročanju niso prepoznali kršitve kodeksa. Četudi je novinar podatke oziroma odgovor stanovanjskega sklada napačno interpretiral, da je za delovno mesto, ki ga je zasedla Astrid Bah, mariborska podžupanja, bila zahtevana VII. stopnja izobrazbe, je temu botroval zavajajoč in pomanjkljiv odgovor sklada. Če bi na novinarjeva vprašanja že prej odgovarjal korektno, do napake ne bi prišlo (Novinarsko častno razsodišče 2012, 1. september). Ali je bilo servisiranje novinarja s pomanjkljivimi informacijami namerno speljevanje na napačno sled ali celo *odtegotvanje informacij* v smislu metode vpliva na medije, si na tem mestu ne bi upali trditi, niti ugibati.

Boris Kostanjevec, član Slovenske ljudske stranke in direktor družbe za urbanizem, projektiranje in planiranje Zum, katere nekaj več polovična solastnica je Mestna občina Maribor, manjše kapitalske deleže pa imajo še nekatere okoliške občine, se je pritožil proti novinarki Večera Branki Bezjak, ker naj bi v prispevku z naslovom „Želel bi višjo plačo“, objavljenem 23. junija 2011, bralca spravljala v zmoto, lagala, podcenjujoče navajala dejstva v zvezi z njegovo doktorsko izobrazbo in pisala na zanj škodljiv in neprimeren način. Vsebina pritožbe in obrambe nas tukaj ne zanima, izpostaviti velja, da se je Kostanjevec odrekel pravici do popravka v Večeru, ker, kot je zapisal, „pisanje uredniku Večera ne bi imelo nobenega smisla oziroma odziva ali pa bi bil učinek ravno nasproten“ (Kostanjevec v v Novinarsko častno razsodišče 2011, 7. december), in namesto tega direktno uporabil pritisk v smislu *javne pritožbe*. Zanimivo je tudi to, da je Kostanjevec „pritožbo novinarko želel opozoriti in ji dati javni poduk in usmeritve za v prihodnje, da bo vedela, kako se je potrebno lotiti pisanja prispevka in zbrati in

upoštevati vse relevantne informacije ter po možnosti upoštevati kodeks novinarjev Slovenije (prav tam 2011, 7. december). Kar razumemo kot *diskreditacijo* novinarke. Pri čemer dodajamo, da razsodišče kršitev kodeksa v njenem delu ni prepoznalo Milica Simonič Steiner, direktorica Mestne občine Maribor, članica Slovenske ljudske stranke, je na Novinarsko častno razsodišče vložila pritožbo, ker naj bi po njenem mnenju novinar Dnevnika Tomaž Klipšteter v članku „Mariborska občina oddala milijonski posel fantomski firmi, ki ni oddala ponudbe“, objavljenem 19. junija 2010, storil vrsto napak: zavajal bralce, ne preverjal informacij, ne poskušal pridobiti odziva vpletenih, zamolčal pomembne informacije, hudo obtoževal, prekoračil svoje pristojnosti in kompromitiral tako svoje dobro ime kot ime celotne novinarske skupnosti. Pritožnica ni nikdar zahtevala običajno prve poteze v medijski praksi - popravka oziroma demantija. Odločila se je za ukrep pri (drugi) instituciji. Novinar se je v tem primeru moral zagovarjati tudi ustno, na javni obravnavi pred razsodniki, kar sicer ni utečena praksa Novinarskega častnega razsodišča, saj ta stališča sklepa ne podlagi pisnih argumentov obeh strani. Simonič Steinerjeva je na ustnem soočenju vztrajala, da se mora novinar javno opravičiti za svoje napake, na njegovo pripravljenost, da v znak poravnave o tej temi naredi intervju, pa ni pristala. Razsodniki se z njenimi številnimi očitki niso strinjali in so jih zavrnili. So pa potrdili, da bi moral novinar v članku omeniti podatek o plačanem komunalnem prispevku Doma pod gorco, ki so ga dobili vsi novinarji na tiskovni konferenci v zvezi z gradnjo Doma pod gorco, kar je bila tema spornega prispevka. Pomembno je poudariti, da je Simonič Steinerjeva obravnavo uporabila tudi za to, da je novinarju napovedala morebitni nadaljnji, še ostrejši pritisk. V sklepu Novinarskega častna razsodišča namreč piše: „Pritožnica je povedala, da se še niso odločili, ali bodo novinarja tožili na sodišču“ (Simonič Steiner v Novinarsko častno razsodišče 2011, 23. februar). Izjava dokazuje metodo političnega pritiska, ki nazorno ilustrira *ustrahovanje in grožnjo s tožbo*.

5.2.2 Diskreditiranje in prijateljske naveze

Zaradi tega ker je temeljito sledil načelom novinarskega kodeksa in želel pridobiti vse informacije o plačah, honorarjih in drugih prejemkih v podjetju za javni potniški promet Marprom, je novinar Večera Igor Selan na dom, na zasebni naslov bivališča, ne v službo, maja 2012 prejel pismo odvetniške pisarne, ki je zastopala direktorja Marproma

Ivana Hajnška. Odvetnik je zahteval, naj novinar prekliče svoja vprašanja pri Informacijski pooblaščenki in se opraviči, sicer bodo zoper njega sprožili ustrezne postopke pred pristojnimi organi (Peršak 2012b, 24. maj). Ker Marprom novinarju ni želel posredovati podatkov o prejemnikih plač in honorarjev, sklicujoč se na varstvo osebnih podatkov, je informacije zaprosil preko Informacijske pooblaščenke. Pritisk v obliki *cenzure* in *odtegovanja informacij* je bil v tem primeru nadgrajen še z *grožnjo s tožbo*, poskusi vplivanja pa niso pojenjali, saj je sledilo več Hajnškovih pisem, demantijev, ki so bili objavljeni v Večeru, na temo, kako novinar Selan komunicira in išče informacije, je direktor celo sklical *tiskovno konferenco*.

Močna želja po *diskreditiranju* novinarja s spotikanjem ob njegovo domnevno neprofesionalnost in neprimerno izobrazbo in odsotnost razumevanja vloge in nalog medijev, pa tudi solidarnost znotraj Kanglerjeve mreže, pride do izraza v izjavi župana Kanglerja, ki je Hajnškov ukrep proti novinarju, branil z besedami:

*/.../ To je stvar gospoda Hajnška, on ima mojo podporo in jo bo imel še naprej, /.../ po mojem je eden boljših direktorjev v mestni občini Maribor. Če pa novinar, ki verjetno nikoli ni delal v gospodarstvu, za katerega ne vem, ali ima ustrezno izobrazbo, da pokriva gospodarstvo, misli, da lahko o vsem, na vsak način, **sprašuje**, celo šikanira in žali, potem bo moral sprejeti tudi odgovornost, da **dobi kakšne pozdrave od odvetnika** (Kangler v Kajzer 2012, 28. maj, poudarki dodani).*

Z odtegovanjem informacij, poskusi prikrivanja in zamegljevanjem dejstev, resnice so se novinarji v času Kanglerjevega županovanja srečevali večkrat, denimo za informacije o tem, komu (katerim policistom) so bile podeljene brezplačne dovolilnice na občinskem parkirišču, je Večer tudi moral sprožiti postopek pri Informacijski pooblaščenki, ker je občina podatke skrivala. Enako v zadevi, kakšno vsebinsko in finančno sodelovanje je občinsko komunalno podjetje Nigrad sklenilo z Andrejem Okrešo, sodelavcem Radia City, o čemer več v nadaljevanju. Zoper nekatere novinarje, „proti katerim se vali kamen zamer bolj ali manj eksplicitno“, je „mrgolelo toliko sovražnosti in odkritih besed in ravnanj“, da „so bili deležni očitnih ustrahovanj z odvetniki že v fazi, ko članka niso niti še napisali. Konflikt med mariborsko občino in lokalnimi novinarji je povsem odprt, transparenten in otipljiv,“ branje Večera župan

odsvetuje (Vezjak 2012, 28. maj).

Ko je italijanski novinar Roberto Saviano govoril o stroju, ki bljuva blato, je imel v mislih mehanizem, s katerim se diskreditira novinarje, „mehanizem, s katerim lahko prav vsakogar spraviš ob dober glas. Cilj blatilnega stroja, je, ne kritizirajte, pustite, da zmaga tisti, ki je bolj zvit“ (Saviano 2011, 25, 27). Kadar kritična poročanja medijev o centrih moči ali oblasteh napade takšno organizirano delovanje, ki posega tudi v zasebnost novinarjev, jih žali, kleveta in črni, je demokracija ogrožena, opozarja Saviano (prav tam 2011, 25). Ko se to zgodi, sta načeti svoboda tiska in svoboda izražanja. Takšen blatilni stroj, ki se je agresivno poganjal proti novinarjem Večera, lahko ponazorimo skozi komentar novinarja Aljoše Peršaka:

*/.../ Zgodi se, da smo **pritiskom** kdaj izpostavljeni tudi novinarji. No, vsaj tisti, ki novinarstvo razumemo kot v razvitih demokratičnih okoljih – da k celovitemu informiranju javnosti spada tudi gledanje pod prste tistim na oblasti. In tako kot se v mestu množijo zgodbe o nepravilnostih, korupciji, najbrž tudi nezakolitostih, se kopičijo metode, s katerimi se skuša oblatiti avtorje neprijetnih tem. Ali z nenadno **inflacijo anonimnih komentarjev** na Večerovi spletni strani, ki **pozornost** od vsebine **preusmerjajo** na domnevno sumljive motive pisce, tudi s **sovražnim govorom**. /.../ Ker umazan novinar pač ni kredibilen (Peršak 2012c, 11. avgust, poudarki dodani).*

S pomočjo identifikacije IP števil, ki natančno določajo računalnik v internetnem omrežju, v je bilo mogoče sklepati, da si makiavelistični, deviantni diskurz ob člankih, objavljenih na spletni strani Večera, kot štafetno palico podajajo nekateri zaposleni na občini, skozi lažne identitete sicer zakriti v anonimnost, ki podira vse meje zdravorazumskega in kulturnega komuniciranja. Nekateri vzdevki spletnih komentatorjev so, naključno ali ne, spominjali na simbole in instrumente Kanglerjeve politične propagande, recimo sončnica, cvetka, lisica, piramida ... Vendar, kot ugotavlja Vezjak, si „takrat nihče ni mislil, da so to v resnici kar vodili ljudje občine in še manj, da so med njimi tudi novinarji sami ali njihovi družinski člani“ (Vezjak 2013, 26. maj). Potem ko so bili med sodno obravnavo proti odstopljenemu županu predvajani posnetki prisluškovanja njegovim telefonskim pogovorom, je Vezjak zapisal, da se je:

*/.../ zaradi Kanglerjeve globoke obsesije s svojo medijsko podobo razvila sistematična komentatorska produkcija na spletnih straneh Večera, kjer so si županovi anonimneži dajali duška. /.../ In vse to so „forumaši“ počeli iz spoštovanja do Kanglerja, kakor smo slišali v prisluhih, in nato so si kot „gverilci“ (njihov samozapis), zaslužili v lovskem domu v Ciglencah kozarček rujnega in pršut, če niso dovolj **harali** (ja, ta izraz so uporabili), pa so jim obljubili jezikovo župo. /.../ V prisluhih je bilo npr. ugotovljeno, da je psevdonim Jože Žagar v komentarjih uporabljal večkratni funkcionar v času Kanglerjeve ere Ivan Hajnšek. /.../ Svoje umazano delo so z veseljem izpeljali zaradi vseh drugih pridobljenih bonitet (prav tam, poudarki dodani).*

Ne le med akterji vladajočega in političnega omrežja, dikcionarji obstajajo tudi med intelektualci, akademiki, novinarji, ki so in so vedno bili orodje oblasti (Bourdieu 2001, 51). Novinarji so torej, če uporabimo McManusov izraz, služabniki tujih interesov in bolj kot odločevalci zgolj izvrševalci. Kadar novinarske sile delujejo prikrito ali odkrito in je novinar orodje kakšnega nevidnega političnega aparata, stroja za odnose z javnostmi ali osebnega komercialnega interesa, je izdan interes javnosti (Hargeaves 2007, 11).

V Mariboru so bili tudi takšni primeri. Kot problematična se je izkazala navezava med poročevalcem mariborske komercialne radijske postaje Radio City Andrejem Okrešo in županom Francem Kanglerjem ter javnimi podjetji. Potrjevala je nevarne, tesne in nevidne spone med novinarji in politično-gospodarskim establišmentom, ki nosijo izjemni potencial za konflikt interesov novinarjev kot glasnikov ljudstva, iskalcev resnice, odstiralcev zapletenih elitističnih mrež v relaciji do nosilcev moči in skrito, preračunljivo agendo, ki tiči v ozadju. Izkazalo se je namreč, da je župan Kangler radijskemu poročevalcu, ki je na lokalnih volitvah leta 2010 kandidiral na njegovi Županovi listi in SLS, že prej pa kot moderator in samostojni podjetnik vodil občinske prireditve, v zameno za ugodno poročanje v času volilne kampanje obljubljal denar preko javnih podjetij. Poročevalec se je v času svojega političnega udejstvovanja od poročanja o političnih temah sicer distanciral. Je pa iz javnega podjetja Energetika Maribor prejemal 500 evrov mesečno približno dve leti in pol. 700 evrov mesečno mu je leto in pol nakazovalo tudi mariborsko javno komunalno podjetje Nigrad. Ko je Večer o tem zbiral podatke, je radijski poročevalec *grozil s tožbo*, ne v Nigradu ne v Energetiki

pa vsebine, zadolžitev in konkretnih dosežkov njegovega dela niso znali jasno in prepričljivo pojasniti. Direktor Nigrada Silvo Plesnik je kot razlog, zakaj so ga angažirali, navedel, da „je kot radijec velikokrat poročal o podjetju in poznal razmere“ (Plesnik v Ambrož 2013, 27. februar). Novinarstvo na komercialnem radiu, piarovstvo v javnih podjetjih in vodenje javnih prireditev je šlo z roko v roki. Finančno koristni odnos je z (ne)posredno z javnimi podjetji vzpostavila tudi mariborska lokalna televizija RTS v solasti Kanglerjevega podžupana Janeza Ujčiča, sekretarja v vladi Janeza Janše, ki je dobila kredit Farmadenta, Vodovoda in Energetike, posojila so bila vrnjena delno, s kompenzacijami ali v obliki oglasov na televiziji (Peršak 2012a, 4. maj).

Novinarska avtoriteta obstaja v naraciji in jo novinarji vzdržujejo v zgodbah, ki jih pripovedujejo. S tem ko razlikujejo, kdo te zgodbe pripoveduje, kako jih pripoveduje in kaj pove oziroma česa ne, novinarji udejanjajo svojo avtoriteto kot pripovedovalsko obrt, utelešeno v pripovednih oblikah. Te pripovedi so nato prenesene v kolektivni spomin, kjer so uporabljene kot model za razumevanje avtoritativne vloge novinarstva (Zelizer v Jontes 2010, 78). A novinarska avtoriteta obstaja tudi skozi njegovo delovanje kot etične, odgovorne osebe. Oblikovanje profesionalne identitete v postmodernem novinarstvu poteka kot neskončen proces, ki temelji na osebni odgovornosti novinarjev kot etičnih subjektov, ki so primarno zavezani obličju drugega človeka. Prvi pogoj profesije je etična drža, ki vzpostavlja etično svobodo (Poler Kovačič 2005, 257). Poglejmo še, kakšna je bila avtoriteta in etična drža novinark Večera Melite Forstnerič Hajnšek, žene Ivana Hajnška, že omenjenega v prejšnjih primerih pritiskov na novinarje. In še, če vključimo tudi dominantno, normativno paradigmo novinarjev kot „psov čuvajev“ in nadzornikov oblasti, komu ter kako je novinarka Večera služila. Navajamo izsek iz predvajanih telefonskih pogovorov s Francem Kanglerjem, ki dokazuje, da je pripravila odziv na zapis Delovega novinarja Urbana Červeka in ga servirala Kanglerju v uporabo:

Melita Forstnerič Hajnšek: „Pišem ti ono, za onega Červeka. Ravno kar sem napisala. Ti bom poslala.“

Franc Kangler: „Bilo bi boljše, da bi se dobila.“

Melita Forstnerič Hajnšek: „To ti bom zdaj poslala, pa boš videl, pa pogledal, če ti je všeč. Laže se. /.../ Kaj je bolan ali kaj? Pa to so čisti bolniki, Franci, totalni bolniki.“ (Melita Forstnerič Hajnšek, Franc Kangler v Vezjak 2013, 26.

maj).

Novinarka, katere kulturni kapital ne predstavlja le dolgoletno novinarsko delo, ampak tudi urednikovanje v kulturni redakciji Večera in podeljena Glazerjeva listina Mestne občine Maribor za novinarske dosežke leta 2012, kot piše Vezjak:

*/.../ Melita Forstnerič Hajnšek ni županu Francu Kanglerju samo poročala o razmerah na Večeru in **diskreditirala svoje kolege** iz hiše in širše, ampak je s svojim možem Hajnškom celo **pripravljala zapise, v katerih (župan) polemizira z drugimi novinarji**. /.../ Zakonca sta s svojim znanjem večkrat mirila neutolažljivega župana, ki je dajal vse znake močnega osebnega trpljenja zaradi neprijetnih zapisov o sebi. /.../ Ob tolažbi Kanglerja, laskanju in udinjanju je uspela za občini kritične novinarje uporabiti nekaj pikantnih izrazov, da bi županu dvignila motivacijo (Vezjak 2013, 26. maj, poudarki dodani).*

Politična orientacija akademikov, izobražencev in aktivistov, ki so predani medijskemu angažmaju, se pomembno kaže skozi široki razpon njihovih neformalnih, posrednih vplivov – producirajo analize, priporočila, preko svojih predavanj, javnih nastopov, objav agitirajo za ali proti določenemu mediju (Croteau, Hoynes 2003, 116). V prepisih telefonskih pogovorov, ki so jim kriminalisti prisluškovali zaradi preiskave o sumih korupcije in gospodarskega kriminala med vladajočo elito v Mariboru, so tudi navedbe, da je Ivan Hajnšek Francu Kanglerju svetoval, naj si dobro ime in moč gradi v časopisu Mariborski utrip in se tam dogovori za prijateljski, všečni intervju. Kangler pa je koval scenarij, kako bo z namenom utišati novinarja Peršaka odšel k direktorju Večera Urošu Skuhali in mu predstavil neresnično, za novinarja obremenjujočo zgodbo. Scenarij je vseboval tudi epizodo pri lokalni televiziji RTS, kjer bi si Kangler naročil intervju, da bi očrnil Večer (Pigac 2013, 24. maj).

5.2.3 Politična (po)moč in propagandni tisk

Večer je nacionalni časnik in osrednji dnevni časopis severovzhodne Slovenije, ki je prvič izšel 9. maja 1945. Poroča o dogodkih v Sloveniji in svetu s področij politike, gospodarstva, šolstva, zdravstva, zaposlovanja itd. Leta 2006 je imel dnevno tiskano naklado čez 53.000 izvodov, naročnikov je bilo okoli 39.000, leta 2012 je bila tiskana

naklada približno 35.000 izvodov, v naročniški prodaji je bilo prodanih okoli 27.000 časopisov. Je edini dnevnik resnega tiska z redno posebno, večstransko rubriko namenjeno mariborskemu dogajanju, ki ga spremlja in o njem poroča več novinarjev redakcije Mariborska kronika. V njihovo novinarstvo je Franc Kangler poskušal poseči večkrat in z različnimi mehanizmi. To razkriva tudi pismo Boška Šrota, predsednika uprave Pivovarne Laško¹¹, ki je bila posredno lastnica Večera, Francu Kanglerju leta 2008. Šrot je pisal:

*/.../ V zadnjem času sem večkrat zasledil tvoje **javno nezadovoljstvo** s pisanjem časnika **Večer**. /.../ Seznanjen sem tudi s **pritski** na najine skupne znance, moje ožje sodelavce in prijatelje, /.../ takšna stališča in dejanja me presenečajo. Od nekdanjega poslanca, sedaj pa profesionalnega župana drugega največjega mesta v Sloveniji bi pričakoval, da bo brezpogojno branil elementarne **svoboščine slovenske demokracije**, kamor mediji zagotovo sodijo. /.../ Z mediji se ukvarjajo strokovnjaki, katerih delo visoko cenim, zato se mi zdijo **kritike na njihov račun nesmiselne in nekorektne**. /.../ Mediji imajo svoje zakonitosti in pravila, /.../ ni razloga, da tega ne bi spoštoval tudi prvi mož Mestne občine Maribor. /.../ **Medij nikoli ne sme biti orodje za doseg političnega ali gospodarskega cilja** (Šrot v Peršak 2008, 15. november, poudarki dodani).*

Spomladi 2012 je Franc Kangler zaradi nestrinjanja z Večerovo novinarsko profesionalnostjo in avtonomijo *prekinil naročnino* Mestne občine Maribor na časnik *Večer*. Unovčil je svoj socialni kapital in odpoved preko piar vesti razglasil javno, osebno jo je sporočil odgovornemu uredniku Večera, ki neposredno z naročniškimi razmerji nima nič.

Protiutež kritičnemu pisanju in odličen paravan za politično propagando je nudil brezplačni časopis Mariborski utrip, ki so ga mariborska gospodinjstva prejemale vsakih

11 O tem, kako si je politika, natančneje vlada Janeza Janše, poskušala podrediti medije, je državna sekretarka gospodarskega ministrstva Andrijana Starina Kosem razkrila v pismu leta 2007, ko je zapisala, da se „Delo in Večer zlorabljata za politične in človeške diskreditacije in kadrovske čistke... Naloženo mi je bilo, da naj potem, ko bo Pivovarna Laško pridobila pomemben delež v časopisni hiši Delo, uredim tako, da bomo imeli zagotovljen večletni vpliv na imenovanje nadzornega sveta Dela in s tem na uredniško politiko Dela. Ne bom razlagala podrobnosti, kako je potekalo urednikovanje časopisa in kdo vse se je neposredno vtikal v Delo Danila Slivnika. Lahko pa mi verjamete, da je to presegalo vse meje dobrega okusa in psihološkega dostojanstva. Sodu dno pa je izbila zahteva predsednika (Janše), da naj se Večer proda Avstrijcem“ (Starina Kosem 2007, 11. junij).

14 dni do začetka vsaj, ugasnil je sočasno z odstopom župana. Medtem ko večina občin svoje permanentni propagandni aparat vzdržuje z izdajanjem občinskih glasil, v Mestni občini Maribor takšnega glasila ni bilo. Mariborski utrip je izhajal z naklado okoli 53.000 izvodov, produciral ga je zasebno podjetje Otip in urejala odgovorna urednica Mojca Hanžič, tudi solastnica in ob honorarnih sodelavcih avtorica člankov. Čeprav za izdajanje in kreiranje Mariborskega utripa niso prejemale občinskih subvencij, so pomemben del oglaševalskih prihodkov zagotavljala mariborska javna podjetja Snaga, Nigrad, Vodovod, Mariborske lekarne, Pogrebno podjetje in Športni objekti Maribor. Njihovi oglasi in piar sporočila so se pojavljali v skoraj vsaki številki. Kangler in njegovi podžupani so v Mariborskem utripu sprva pisali kolumne ali uvodnike (Ambrož 2010a, 17. julij). Če bi se sklicevali na Althusserja, je bil časopis ideološki aparat občine. Vsebinsko so bile v ospredju lahkotne, tabloidne teme, prispevki s političnimi in gospodarskimi temami ali temami pomembnimi za lokalno skupnost so bili prav tako predstavljeni tabloidno, torej, ohlapno, nenatančno in vrednostno obremenjeno (Turner v Jontes, 2010, 92), zaznati je bilo kolaboriranje, „lapdog“ in „sunshine“ novinarstvo. Mariborski utrip je bil prostovoljno orodje *propagiranja* lokalnega establišmenta, ki je lahko preko njega predvsem z lansiranjem pozitivnih podob in zgodb ter finančno (so)odvisnostjo preko oglasov javnih podjetij izvajal različne kontrolne tehnike nad njim in nad medijskim prostorom širše.

Ker je preživetje sploh manjših in neodvisnih medijev močno odvisno od prihodkov, ki pritekajo od oglasov, pod grožnjo ali bojaznijo, da bodo ostali brez teh sredstev in bodo posledično zdrsnili v propad, popuščajo pritiskom in se prepustijo ugajanju tistim, ki imajo ekonomski kapital. Bodisi da so to gospodarstveniki ali politiki. Vladno oglaševanje je velik in resen posel, meni Keane. Prikazovanje pozitivnih plati političnih voditeljev je manj očiten, pa vendar nič manj pomemben primer državne reklame. O tem, kako poteka prikrojevanje medijev političnemu oziroma vladnemu obvladovanju mnenj, pravi, da se razvijajo intimne vezi med novinarji, ki imajo izdelana stališča o tem, kaj imajo poslušalci, gledalci in bralci kot državljani pravico izvedeti o dejavnosti oblastnikov, ki imajo za samo cele falange agentov za informiranje, uradnikov za tisk in drugih nadzornikov, ki skoraj po zakonitosti polemizirajo o pravilih, kaj se bo pojavilo v javnosti. Politični intervjuji se nagibajo k temu, da postanejo sredstvo političnega prepričevanja in krinka strankarsko-političnih oddaj. Vprašanja, ki naj bi bila zastavljena tako, da bi politiki zadovoljivo odgovarjali javnosti, so nadomeščena z

vprašanji, ki so po volji politikov in jim dajejo možnost, da povedo tisto, kar sami želijo. Novinarji so v oblasti politikov. Vladne izjave postanejo „plemenite laži“ (Keane 1992, 100–101).

Za prikaz bizarnega prikritega obdelovanja javnega mnenja in utrjevanje mitske podobe ljudskega junaka omenjamo še leta 2012 posneti in predvajani film z naslovom Tudi oglje še kuhajo, mar ne?. Glavna zvezda polurnega dokumentarnega filma, sicer tipične propagandne forme v najbolj ostrih, totalitarnih sistemih, o ogljekuhi je Franc Kangler, predstavljen kot edini župan in hkrati oglar v Sloveniji. Kanglerjeva samopromocija, zavita v tematiko o ohranjanju slovenske kulturne dediščine, je nastala s pomočjo javnega denarja, saj je zavod Maribor 2012 – Evropska prestolnica kulture film sofinanciral z 10.000 evri (Ambrož 2012, 13. julij).

5.2.4 Zasliševanja, tožbe in kraja novinarske identitete

Na kratko se bomo pomudili z še nekaj primeri pritiskov na novinarje, bolj skrajnimi, trdimi in ostrimi od prej predstavljenih. Razen o enem, medij doslej o njih niso poročali, vendar za širši uvid razsežnosti pritiskov presoјamo, da jih velja vsaj omeniti, ne da bi jih analizirali.

Župan Franc Kangler je v iskanja skupnega sovražnika med novinarji in policisti kazensko ovadil kriminalista Policijske uprave Maribor. Zaradi Kanglerjevega suma, da je vir informacij pri sestavljanju mojih člankov kriminalist, sem morala organom pregona (kriminalistični policiji, policijskemu senatu, specializiranemu državnemu tožilstvu) večkrat pojasnjevati podrobnosti, kako opravljam novinarsko delo. Kriminalista, dokler se niso začeli izčrpni postopki, sploh nisem poznala, bila z njim kadarkoli v kakršnemkoli kontaktu posredno ali neposredno.

Medtem ko se politični vrh v času Kanglerjevega županovanja nikoli ni odločil za kakšno tožbo proti novinarjem, ampak so s tožbami le grozili, je del gospodarske elite to storil. Leta 2009 je gradbeno podjetje MTB Blaža Mlinariča novinarja Dnevnika Tomaža Klipšteterja kazensko preganjalo zaradi raziskovalnih člankov o projektu Pohorska livada in mu očitalo obrekovanje, sredi sodnega postopka pa od obtožbe

odstopilo. Podobni ukrep je Blaž Mlinarič sprožil tudi proti Večeru in leta 2013 v odškodninski tožbi od Večera zahteval 32.500 evrov in javno opravičilo zaradi po njegovem žaljivih člankov novinarka Nine Ambrož, med drugim o njegovih navezah z bankirji Nove KBM v Zadru in z vodjem oddelka za okolje in prostor upravne enote Maribor Vikom Mercem. Čez nekaj mesecev, tri dni pred razpisanim narokom na sodišču, je Mlinarič tožbo proti Večeru umaknil. Da so se gradbinci z Vinkom Mercem, nekdanjim vodjem oddelka za okolje in prostor upravne enote Maribor, šli umazane posle in podkupovali, pa je po prvotnem zanikanju na sodišču Mlinarič priznal in bil letos pogojno obsojen (Lovrec 2016, 11. maj).

Najbolj pretresljiv primer, ki se je končal tragično, in grob poseg v novinarsko delo sem kot novinarka Večera doživela aprila 2011, ko je neznanec ustvaril predal za pošiljanje elektronske pošte z mojim imenom in priimkom in z lažnim predstavljanjem, pod krinko mojega imena, direktorici stanovanjskega sklada in prokuristki Doma pod gorco Tanji Vindiš Furman poslal zanjo neugodna t.i. novinarska vprašanja, ki so razkrivala, da gre za dobrega poznavalca občinskega aparata in vladajoče lokalne politike. Ker se je nekaj dni pred tem zgodilo, da so tako iz mojega službenega elektronskega predala kot zasebnega, kamor sem si prepošiljala dokumente z visoko pomembnostjo za svoje delo, izginili določeni dokumenti, sem policiji sočasno prijavila zlorabo novinarske identitete in sum o vdoru v računalnik oziroma elektronsko pošto. V policijskem postopku elektronskega vsiljivca niso našli, so pa odkrili, kdo je ukradel novinarsko identiteto. Na osnovi posnetkov kamer, ki so ga ujele na kraju početja, smo ga identificirali tudi trije novinarji.

6 ZAKLJUČEK

Mediji so v postmoderni dobi še vedno ključni pripovedovalci zgodb, zato se okoli njih nenehno preigravajo scenariji, kako nanje vplivati. Okuženost z „rumenim“ virusom je globalna. Prevladujejo zgodbe s ploščate Zemlje, kot izkrivljenim, prirejenim zgodbam, ki najpogosteje prihajajo iz piarovskih agencij in državnih propagandističnih služb, pravi Nick Davis. Če sklenemo razmišljanje, smo v pričujočem delu preko teoretskih konceptov in empirične platforme, prikazali, da so se v Mariboru, ko je bil na oblasti župan Franc Kangler, pisale tudi zgodbe o breznu. Novinarji na lokalni medijski sceni so šest let, kolikor je trajalo njegovo županovanje, spremljali korupcijo, klientelizem in nepotizem elite, njeno uigrano propagando in poskuse vplivanja na medije v brezsravnih, brutalnih razsežnostih. Kako sicer razumeti službe, funkcije in dobičkonosne posle, ki so jih dobili ljudje, povezani z županom? Kako razumeti dokumentarni film z županom v glavni vlogi, ki je bil posnet tudi z javnim denarjem? In kako razumeti diskreditirajoče, žaljivo, priložnostno sistematično komentiranje pod članke, objavljene na spletni strani Večera, s strani županovega (u)stroja, skritega v anonimnost? Primerov je preveč, da bi lahko verjeli, da je zvesto in iskreno delal v skladu s svojim sloganom „s srcem za Maribor“ za vse. Nekateri mediji so si ob tem zatiskali ušesa in oči, nekateri so (ne)zavestno in povsem podrejeni tržnim ekonomskih zakonitostim takšno stanje pomagali vzdrževati. Tisti, ki so opravljali vlogo „psa čuvaja“ in pisali preiskovalne članke, to so bili predvsem določeni novinarji Večera in Dnevnika, so bili deležni različnih pritiskov.

Ker smo želeli izpostaviti vlogo „psov čuvajev“, smo tematizirali avtonomijo medijev in normativni koncept novinarstva, ki je utemeljen na prepričanju, da sta obveščanje o pomembnih stvareh za ljudi in nadzor nad nosilci oblasti v družbi bistveni funkciji medijev in novinarskega poklica. Kanglerjevo razumevanje svobode tiska in medijske avtonomije je bilo šibko, če ne občasno celo odsotno, dušilo je človekovo, ne le novinarjevo sposobnost kritičnega mišljenja. Prav to (ne)dojemanje primarnih pravic demokratične družbe, ki je rezultiralo v poskuse utišanja posameznih novinarjev, je posebej zbudilo moje zanimanje. Preko definiranja elite, manj številčnega razreda, ki po Mosci samovoljno opravlja vse politične funkcije, monopolizira oblast in sočasno uživa

prednosti oblasti ter na bolj ali manj nezakonit, nasilen način usmerja drugi, številčnejši razred, smo ilustrirali, kdo je sestavljal Kanglerjevo elito. Ker smo vključili Bourdieujeve tipe kapitalov, smo predstavili socialni kapital Kanglerjevega omrežja, ki jim je prinesel elitna mesta, na katerih nastajajo odločitve z dolgoročnimi posledicami za celotno družbo v lokalnem okolju.

Tezo, da nekateri politiki in ljudje, ki so s politiko kakorkoli povezani, poskušajo svoj vpliv vzpostaviti in ohranjati skozi različne pritiske na medije na formalni in neformalni ravni, sem preko metod elite, mislim da, tudi uspela dokazati. V empiričnem delu so demonstrirani primeri, ki to potrjujejo in osvetlujejo kontrolne tehnike oblasti, kot sta jih opredelila Keane in Street, ter pravila propagandnega delovanja:

- skozi prijave novinarjev Večera in Dnevnika na Novinarsko častno razsodišče, ki že same po sebi predstavljajo določeni pritisk na novinarsko delo in njegovo diskreditacijo, so se razkrili še poskus sokreiranja medijskih vsebin v obliki tiskovne konference javnega stanovanjskega sklada kot posledica pomanjkljivega obveščanja novinarja, grožnja s tožbo s strani direktorice mestne uprave in diskreditiranje v obliki javnega poduka, kako naj novinar opravlja svoje delo,
- odtegotanje informacij,
- poskus cenzure,
- grožnja s tožbo,
- diskreditiranje, ki se je razlezlo v odkritih javnih govorih in pod krinko fiktivnih imen na forumih,
- tožba,
- zaslišanja pri preiskovalnih organih,
- kraja novinarske identitete,
- propaganda in kolaboracionistično, „lapdog“ novinarstvo v časopisu Mariborski utrip.

Čeprav lahko potrdimo, da so novinarji Večera in Dnevnika v luči obveščanja javnosti in nadzorovanja lokalne oblasti kljub številnim poskusom vplivanja vztrajno, predano sledili profesionalnim standardom in niso klonili političnim pritiskom, je zanimivo, da proti vladajoči eliti niso sprožili kakšnega postopka ali glasneje, jasno artikuliral

pritiskov, če damo nekoliko na stran časopisne članke, v katerih so bralcem predstavili določene izbrane primere. Tudi medijska stroka se samoiniciativno ni angažirala, da bi problematizirala dogajanje na mariborski sceni, reflektirala ga je le na povabilo ali prošnjo medijev. O nekaterih napetostih na problematični medijsko-politični krajini je bilo mogoče prebrati v Vezjakovih blogih. Pomembno aktualno vprašanje pa je, kako mediji reagirajo danes in kako bodo jutri? Franc Kangler si bo ponovni položaj vladajočega težko povrnil, čeprav se pri tem vidno trudi. Letošnji reportažni prispevek o Kanglerju „Kdo je Štajerski Putin?“ v oddaji na Kanalu A je bil njemu naklonjeni osebni prispevek, poln relativizacij, ki ga je naslikal kot žrtev političnih spletk. So ga kreatorji komercialne televizije poskušali rehabilitirati? Je šlo za še en primer prikrite propagande ali le za diktat „infotainmenta“? Bodo Kanglerju še naprej nekritično, loveč „ratinge“ namenjali tudi „prime time“ in prostor v glavni informativni oddaji slovenske javne televizije?

7 LITERATURA

1. Alonso, Martin Oller in Rosa Berganza Conde. 2014. Journalistic roles, objectivity, the perception of influences and autonomy within Journalistic Culture in Spain. Dostopno prek: http://academia.edu/14482619/Journalistic_roles_objectivity_the_perception_of_influences_and_autonomy_within_Journalistic_Culture_in_Spain (12. avgust 2016).
2. Ambrož, Nina. 2010a. Ko je župan tudi urednik. *Večer*, 18 (17. julij).
3. --- 2010b. Žepnina za nošenje Kanglerjeve majice. *Večer*, 18 (7. oktober).
4. Ambrož, Nina. 2012. 10.000 evrov za film z županom v glavni vlogi. *Večer*, 19 (13. julij).
5. Ambrož, Nina in Aljoša Peršak. 2012. Hobotnica, ki je ugrabila Maribor. *Večer*, 19 (13. oktober).
6. Ambrož, Nina. 2013. Okreši 700 evrov mesečno tudi Nigrad. *Večer*, 17 (27. februar).
7. Bašić-Hrvatini, Sandra in Lenart J. Kučič. 2005. *Monopoli: družabna igra trgovanja z mediji*. Ljubljana: Maska.
8. Benson, Rodney in Erik Neveu. Introduction: Field Theory as a Work Progress. V *Bourdieu and the Journalistic Field*, ur. Rodney Benson in Erik Neveu, 1-25. Cambridge: Polity Press (10. maj 2016).
9. Benson, Rodney. 2006. News Media as a „Journalistic Fields“: What Bourdieu Adds to New Institutionalism, and Vice Versa. Dostopno prek: https://www.researchgate.net/publication/233338211_News_Media_as_a_Journalistic_Field_What_Bourdieu_Adds_to_New_Institutionalism_and_Vice_Versa (12. avgust 2016).
10. Bertonecelj, Joanna. 2010. *Jezikovni spodrseljaji v političnih govorih: diplomatska naloga*. Dostopno prek: <https://dk.um.si/Dokument.php?id=13610> (4. november 2015).
11. Bottomore, Thomas Burton. 2014. *Elite in družba*. Ljubljana: Studia humanitatis.
12. Bourdieu, Pierre. 2001. *Na televiziji*. Ljubljana: Krtina.

13. --- 2003. *Sociologija kot politika*. Ljubljana: Založba *cf.
14. --- 2008. *Key Concepts*. Durham: Acumen Publishing Limited.
15. Bučar-Ručman, Aleš. 2011. *Potrošniška demokracija: analiza politično-medijskega diskurza sodobnih demokratičnih družb*. Ljubljana: Fakulteta za varnostne vede.
16. Cohen, Jonathan, Yaris Tsfati in Tamir Sheafer. 2008. The Influence of Presumed Media Influence in Politics: Do Politicians' Perceptions of Media Power Matter? Dostopno prek: https://www.academia.edu/2604559/The_Influence_of_Presumed_Media_Influence_in_Politics (15. junij 2016).
17. Croteau R. David in William D. Hoynes. 2003. *Media/Society: Industries, Images, and Audiences*. London, New Delhi: Sage.
18. Davis, Nick. 2009. *Flat Earth News*. London: Vintage.
19. --- 2011. *Zgodbe z ploščate zemlje*. Mengeš: Ciceron.
20. *Društvo novinarjev Slovenije*. 2016. Za svobodo medijev! Dostopno prek: <http://novinar.com/9382> (7. junij 2016).
21. Halimi, Serge. 2002. *Novi psi čuvaji*. Ljubljana: Maska, Mirovni inštitut, Inštitut za sodobne družbene in politične študije.
22. Hallin, C. Daniel in Paolo Mancini. 2004. *Comparing Media Systems: Three Models of Media and Politics*. New York: Cambridge University Press.
23. Haralambos, Michael in Martin Holborn. 1999. *Sociologija: teme in pogledi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
24. Hargreaves, Ian. 2007. *Novinarstvo: zelo kratek uvod*. Ljubljana: Krtina.
25. Hunt, Todd in James E. Grunig. 1995. *Tehnike odnosov z javnostmi*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
26. Jaušovec, Boris. 2009. Mariborski šerif in njegovi amigosi. *Večer*, 19 (1. april).
27. Jontes, Dejan. 2010. *Novinarstvo kot kultura: miti in vrednote*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede. Založba FDV.
28. Jowett, Garth in Victoria O'Donnell. 1992. *Propaganda and Persuasion - 2nd edition*. London: Sage Publications.
29. Kajzer, Rok. 2012. „Ne boste se me še rešili v slovenski politiki“. *Delo*, 28. maj. Dostopno prek: <http://ris2016.vecer.com/arhivi/clanek.aspx?id=30213772426F342057505A767837&tip=A&Tabela=2012> (10. marec 2016).
30. Kangler, Franc. 2012. Odziv župana Franca Kanglerja na članek v Večeru „Hobotnica, ki je ugrabila Maribor“. *Mestna občina Maribor*, 14. oktober.

- Dostopno prek: <http://www.maribor.si/povezava.aspx?pid=7455> (7. junij 2016).
31. Keane, John. 1992. *Mediji in demokracija*. Ljubljana: Znanstveno in publicistično središče.
 32. Klipšteter, Tomaž. 2012. „Po Kanglerjevem diktatu smo morali kreditirati televizijo RTS“. *Dnevnik*, 22. marec. Dostopno prek: <http://ris2016.vecer.com/arhivi/clanek.aspxid=302137706170396057505A767837&tip=A&Tabela=2012> (10. marec 2016).
 33. --- 2016. Slovenska pesem mariborskega kapitalca. *Dnevnik*, 12 (30. januar).
 34. Košir, Manca. 2003. *Surovi čas medijev*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
 35. Louw, Eric. 2005. *The Media and Political Process*. London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
 36. Lovrec, Vesna. 2016. Gradbinca priznala vpletenost v korupcijo. *Večer*, 13 (11. maj).
 37. Mekina, Borut. 2011. Evropska prestolnica korupcije, *Mladina*, 21–24 (13. maj).
 38. Mill, John Stuart. 2003. *Utilitarizem in o svobodi*. Ljubljana: Krtina.
 39. Mills, C. Wright. 1965. *Elita oblasti*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.
 40. *Novinarsko častno razsodišče*. Dostopno prek: <http://razsodisce.org/> (7. junij 2016).
 41. --- 2011. *Milica Simonič Steiner proti Tomažu Klipšteterju (Dnevnik)*. Dostopno prek: <http://razsodisce.org/arhiv7d6a.html%3fnid=265> (7. junij 2016).
 42. --- 2011. *Boris Kostanjevec proti novinarki Branki Bezjak*. Dostopno prek: <http://razsodisce.org/arhivf385.html%3fnid=300> (7. junij 2016).
 43. --- 2012. *Javni medobčinski stanovanjski sklad Maribor proti Aljoši Peršaku (Večer)*. Dostopno prek: <http://razsodisce.org/arhiv53e3.html%3fnid=326> (7. junij 2016).
 44. Parry, Geraint. 1969. *Political Elites*. London: George Allen und Unwin LTD.
 45. Peršak, Aljoša. 2008. Boško Šrot opozarja Franca Kanglerja. *Večer*, 5 (15. november).
 46. --- 2011. „Policija z mano politično obračunava“. *Večer*, 18-19 (28. december).
 47. --- 2012a. Javno reševanje RTS-a. *Večer*, 19 (4. maj).
 48. --- 2012b. Ivan Hajnšek ustrahuje novinarja Večera. *Večer*, 21 (24. maj).
 49. --- 2012c. Zelo osebno. *Večer*, 17 (11. avgust).
 50. --- 2012č. Durs: od kod družini Kangler 154 tisoč evrov?. *Večer*, 2 (20. november).

51. Pigac, Marko. 2012. *Prisluhi: Franc Kangler, citati iz prisluhov v primeru Karin #2*. Dostopno prek: <http://www.pigac.si/2013/05/24/prisluhi-2/> (24. marec 2013).
52. Planinšič, Elizabeta. 2016. Tožilstvo umaknilo obtožbo zoper Kanglerja. *Večer*, 13 (7. april).
53. Poler Kovačič, Melita. 2005. *Kriza novinarske odgovornosti*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
54. Reese, Stephen. 2007. *Journalism Research and the Hierarchy of Influences Model: A Global Perspective*. Dostopno prek https://scholar.google.si/scholar?q=stephen+reese+2007+journalism+research&hl=sl&as_sdt=0&as_vis=1&oi=scholar&sa=X&ved=0ahUKEwiClrjKpdDOAhVC8RQKHZKCD7QQgQMIGzA.A (13. avgust 2016).
55. Robertson, Alexa. 2015. *Media and Politics in a Globalizing World*. Cambridge: Polity Press.
56. Rousseau, Jean Jacques. 1993. *Razprava o izvoru in temeljih neenakosti med ljudmi*. Ljubljana: Študentska organizacija Univerze v Ljubljani.
57. Saviano, Roberto. 2011. *Pojdi z mano stran*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
58. Splichal, Slavko. 1997. *Javno mnenje: teoretski razvoj in spori v XX. stoletju*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
59. --- 2000. Novinarji in novinarstvo. V *Vregov zbornik*, ur. Slavko Splichal in France Vreg, 47–56. Ljubljana: Evropski inštitut za komuniciranje in kulturo in Fakulteta za družbene vede.
60. Starina Kosem, Andrijana. 2007. Skrivno pismo razkrito: Andrijana Starina Kosem obtožila Janeza Janšo!. *Finance*, 11. junij. Dostopno prek: <http://www.finance.si/183986> (17. junij 2016).
61. Street, John. 2003. *Masovni mediji, politika i demokracija*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
62. Štefančič, Marcel jr. 2005. *Bushevo vstajenje: od volitev do obdukcije*. Ljubljana: Umco.
63. Toš, Niko. 1978. *Metode družboslovnega raziskovanja*. Ljubljana: Fakulteta za sociologijo, politične vede in novinarstvo.
64. *Večer*. 2012. Župan Kangler je spekel hobotnico, 17 (26. oktober).
65. Vezjak, Boris. 2009. *Somrak medijske avtonomije: boji za politično hegemonijo*. Ljubljana: Sophia.
66. --- 2010. *Paranoja, manipulacija in racionalnost: o psihopolitiki zarot*,

- sovraštva in poniževanja razuma*. Ljubljana: Liberalna akademija.
67. --- 2012. *Kanglerjeva debela koža in gnezda sovražnikov*. Dostopno prek: <https://vezjak.com/2012/05/28/kanglerjeva-debela-koza-in-gnezda-sovraznikov/> (28. maj 2012).
68. --- 2013. *Jezikova župa in novinarski mrčes, ujet v prisluhe*. Dostopno prek: <https://vezjak.com/2013/05/26/jezikova-zupa-in-novinarski-mrces-ujet-v-prisluhe/> (26. maj 2013).
69. Vreg, France. 2000. *Politično komuniciranje in prepričevanje*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
70. Woodward, Bob. Dostopno prek: <http://bobwoodward.com/question-answer> (20. avgust 2016).
71. *Zakon o medijih* (Zmed-UPB1). Ur. l. RS 110/2006. Dostopno prek: <https://www.uradni-list.si/1/content?id=76040> (12. januar 2016).
72. Žerdin, Ali H. 2012. *Omrežje moči: epicentri slovenske in politične elite*. Ljubljana: Mladinska knjiga.